

מה רבה המלאכותיות והחולשה הטבעית באמפריה של דוד, ובידעו מה רב זעמם של השבטים ואחרים על יהודה בשל השמדת בנימין והרציחות הדינסיטיות שביצעו בידו דוד ואנשיו, נקט שלמה בשורה של צעדים לתפנית המתרחשת ולחזוקת הממלכה. הוא בקש להזפיע בעיני העם כשופט יחיד מאשר כמלך, נמנע ממלחמות כלפי חוץ, ואת ארצותיו בן הזמית הוציא להורג רק אחרי שהתגלה בו בצורה חצופה מדי. ועל הכל: שלמה בנה את בית המקדש ובמפעל זה יצר בקרב העם התעוררות דתית, שהשכיחה את הוועדה של הרציחות הדינסיטיות ונתנה צידוק דתי לעליונות ולשליטה של יהודה. אך בסוף מלכותו דעכה ההתלהבות הדתית של שלמה. בהקיצו צעמו בהרמון של נשים נכריות ובסגרו לאלוהי העמים בראש וראשונה את תועלתו ותענוגו הוא התפתחות זו רופפה את זמתי האהדות החלשים ועוררה את ירבעם בן נבט לצעוד בו "הרים יד במלך" וברח אל שישק מלך מצרים כדי להמתיך בארץ היאור לשעת הכושר בה יוכל למלוך על ישראל. צעדו זה של ירבעם בן נבט היה טבעי ולינטימי לחלוטין, ואין פלא שקיבל דחיפה ועידוד מהנביא אחיה השילוני. בהיותו פקיד גבוה במנגנון הצנטרליסטי של שלמה ראה ירבעם בן נבט, איש אפרים, כי בסוף ימיו של שלמה חדל מנגנון זה לשרת מטרתו וישתבות והפך למכשיר עריץ המקיים את שלטונו של מלך השקוע במעונות הרמון. ירבעם בן נבט ראה עורל גדול בכך שחרוהם הדינסיטיות של שבטי ישראל נאנסת ללא הצדקה צבאית כפי שהיתה במקופת המלחמות של דוד בפלשתים, וללא הצדקה דתית שהיתה בימים בהם הקים שלמה את המקדש והיה נאמן ליהוה. אישיותו הקנאית של ירבעם בן נבט אופיינית לרוח הישראלית המקורית יותר מאשר אישיותו של שלמה, בסוף ימיו, כאשר היה איש-הרמון עובד אלילים זרים, המקיים בערמה את בית המקדש כדי להבטיח באמצעותו את הציות של שבטי ישראל. ירבעם בן נבט היה לוחם חרוף אמיתי, המוכיח דמויות כגון זו של סור רוג'ר קיימנט, האיירי אשר תפס עמדה גבוהה בשרות הדיפלומטי הבריטי, ואחרי קיימנט, מרד בבריטים, במלחמת העולם הראשונה הגיע בצוללת גרמנית לאירלנד, לוחם בשנת 1916 בשורות המורדים והוצא להורג.

אחרי מות שלמה הציגו השבטים לרחבעם יורשו מיעין אולימפוס להתליש את כוחו של המנגנון הצנטרליסטי ולבטל כל סכנה של הישנות

אורחים שתחתיה סותמת את הגולל עלינו ועל מדינת ישראל העתידה. כידוע לכולנו הייתה התאשמה על הרביניוניסטים עלילה חסרת יסוד. יד רביניוניסטים לא הייתה בארלחורוב ז"ל וכן לא הייתה בו יד יהודים. אך למרות זאת הייתה רק כוחה השערה בין הישוב ובין מלחמת אורחים. תנועת העבודה נתקפה תאווה היסטורית להשמיד את אויבה הפוליטי. תוך ימים מעטים נעלם בתנועת העבודה הצעיר והאמיתי והכנה על מותו של מנהיג חשוב ובמקומן באה שמחה פראית על ההזדמנות שניתנה להשמיד את האויב. אינטרסים פוליטיים ונימוקים מוסריים נתערבבו ונתבלבלו בצורה מסובכת. כבימי השמדת שבט בנימין התחצבו בשער תנועת העבודה היסטוריקים פסבודידיים ותעמולנים מתחסדים, היונקים ממעיין הספרות העברית החזשה. עמדי להתרחש משתו הנרוץ עוד יותר מהאסון שמצא את שבט בנימין, או, באותם ימים רחוקים, נעשה פשע בגבעה, אלא שהעונש שהוטל היה המור מדי. ואילו בשנת 1933 עמדו להכרית שבט לא עקב פשע אלא עקב עלילה חסרת-יסוד... וגם הפעם, כמו בימי פילגש בנבעה, היו ההיסטוריקים הפסבודידיים. שורש האסון המאיים. רק התערבותם של אנשים נאמנים שעמדו בפרץ, מבינייהם יש לציין ביחוד את הרב נתן מיליקובסקי ואת בן ציון פק ז"ל, מנעה אסון גדול.

ט

המערכה בין שבט יהודה ובין שבט בנימין נמשכה גם אחרי תרצו הסינוני שנעשה בבני בנימין. הורג הנורא עורר בלב שאר השבטים תרשנות של אימה ופחד מפני יהודה, פן יעשה לשבטים אחרים מה שעשה לבנימין. החלטתו של שמואל הנביא להמליך על כל שבטי ישראל דווקא את שאול איש בנימין נבעה אולי בחלקה מהשיקול כי מלך זה, בן השבט המוכה, לא יוכל להתגשא ולרדות כפי שעשויים לרדות מעצמדים משבטים אחרים. אך המערכה בין יהודה ובין בנימין נמשכה גם בימי דוד, כשאבנר בן נר מייצג את האינטרסים של בנימין ובני צרויה את האינטרסים של יהודה. הריגתו של אבנר הייתה מהלומה מוחלפת של בנימין, ונסיגתו האחרון של שבט זה לחזויר לעצמו מוחלפת קשור במרידה של שבט בן כברי, איש בנימין, בהבינו יפה את מצמדו קשור במרידה של שבט בן כברי, איש בנימין, בהבינו יפה

תביא ומלכים גדולים שלחמו בעוז באכספסיה האשורית. ההתפלגות הישראלית שהתחילה עם גירושם של הנגזרים וישמעאל הלכה במרוצת הימים וקיבלה בארץ טבעי, מדרים יותר ויותר רחבים ונסתיימה בשתי ממלכות יריבות ומתחרות. אך כאמור, תופעה זו הייתה הכרחית ובלתי-נמנעת. התנאראויקים של דוד-שלמה כבר נתנון בשנותיו האחרונות של שלמה ואילו נמשך היו תוצאותיו גרועות הרבה יותר מן ההתפלגות השביעית. תאסון העיקרי שנגרם צפם ההתפלגות היה השמדת שבט בנימין, תוצאה שאשמים בה לא המהגרים וקני השבטים אלא בראש וראשונה נביאי השקר, שהפכו התחרות פוליטית רגילה למסע צלב מוסרי. 211 שנות הקיום של שתי ממלכות יחודיות בימי הבית הראשון שמות ללעג את כל הגיונות המודרניים לתאר את עם ישראל כשם אחד אשר הגלות פילגה אותו, כביכול, לשבטים. טענות אלה הם סילופים-בהרף ושיקרי-מדעת, עם ישראל נולד כמקול עמים, והי על אדמתו, בימי הבית הראשון, כפרצית של שבטים-עמים בה גלחם כל שבט-עם על צמצמות מכסמלית. וכל זה משום שזואידיאל הישראלי אינו שלטון על שטח אלא שלטון על הזמן. שלטון על שטח הובע צנטרליזציה ואחידות, אך לא כן שלטון על הזמן. התנוע מכסימים של חרות וצמצמת לכה אחד מעמי ישראל.

השמדת-שבט בצורה בה הושמד בנימין, תקנים יעצו לרובם להענות לתביעה זו. אך הצעירים, "הילדים" שהיוו את המנגנון הצנטרליסטי, יעצו לרובם לחוקו עוד יותר ולהק את עולו על שבטי ישראל, פן יחלכו וישמידו את יהודה כפי שהשמיד יהודה את בנימין. מרידת השבטים ביהודה הייתה בלתי נמנעת, ושבט בנימין, הסמך מבחינה גאוגרפית ליהודה ולמד תנסיין המר, החליט לעמוד במלחמה בין-שבטית זו לצדו של יהודה. שני הצדדים נערכו למלחמה, שהייתה עשויה להיות כעין מהדורה שניה של המערכה נגד בנימין, ויתכן מאד כי במלחמה זו אילו פרצה הייה נשמד דווקא שבט יהודה, שופר התבונה המדינית היה הפעם שמעיה איש האלהים, כאמור: "ויהי דבר האלהים אל שמעיה איש האלהים לאמור: אמור אל רובעים בן שלמה מלך יהודה ואל כל בית יהודה ובית בנימין ויתר העם לאמור: בה אמר יהוה לא תעלו ולא תלחמו עם אחיכם בני ישראל שובו איש לביתו כי מאדני יהיה הדבר הזה וישמע את דבר יהוה וישבו לבת כדבר יהוה" (מלכים א. כב:כד). כח הנביאים החסופים היתה מטאן ואילו נאמנה כל הזמן לקו זה וביקשה לצמצם את המלחמה, יתכן לאור תנסיין המר של הדרך האחרת בה הלכו כמה מוצגיגה בססוד פלגש בבבציה. בין רובעים ובין רובעים היה מלחמה "כל הנביאים", התחוסים בין ממלכת יהודה ובין ממלכת ישראל, במשך 211 שנות קיומה, היו יחסים טיפוסיים בין עמים שהינם קרובים מבחינה גועית וחרים מבחינה פוליטית, כגון הרסיים התפולגים. אסא מלך יהודה קרא לארם-דמשק לבוא לעזרתו על ידי התקפה על ממלכת ישראל מצפון, ובצורה זו הקים לממלכת ישראל איב שהציק לה ימים רבים. יהואש מלך ישראל הביס את אמציה מלך יהודה ובוז את בית המקדש בירושלים. אולם היו גם תקופות של יחסים טובים יותר ושל פעולות משותפות נגד אויבים. אך תמיד היו שתי הממלכות הללו ממלכות נבדלות ומתחרות. יהודה ראתה בישראל מחסום מועיל העומד מול הכוח העולה והתקפני של אשור, ובנפול ישראל, תחת מהלומות אשור, בשנה 722, הייתה ירושלים אבלה בראש וראשונה לא על הכחדת ממלכה קרובה-גוע אלא על סילוקו של מחסום-ההגנה מציל. ההתפלגות השבטית הממלכות היתה המשך טבעי והתגשמות הרצון של אבות הגוץ הישראלי, אשר מאסו כן: הצורה הפדרלית שאיפשרה לכל שבט-עם לטפח בראש וראשונה את סגולותיו הייתה לכרכה. בממלכת ישראל קמו אישים מופלאים כאלקין

מלך בבל ואף על פי כן נשארו שרידים בכל ארצות מורה אירופה. על אחת כמה וכמה שניקו מכותה של הארץ ומתצמצמות של הישיבה בה, יכלו להצמיח את תנועת ההתחדשות שהנחיה את היסוד לקופת הבית השני. אך לא כן היה. הכונים והמתחשים באו דווקא מבל. איש המעשה וזכור החיל של התקופה היה דווקא נחמיה בן חכליה, שנתחץ ונא משושן הבכירה, ולא אחד האכרים והרוצים היהודיים שנשארו בארץ. התפתחות זו הכיחה כי גדול כוחו של הזמן מכותו של השטח והשליטה סופית, בלב עם היהודים, את הפרימאט של הזמן.

בר בבל עם עליית ערכו של הזמן בהכרת היהודים, ירדה השיבות והחסית של שטח ארץ יהודה. תוך מאמצים הגדול של שבי ציון נמגבשה ההכרה כי היאחות בשטח זה בלבד אינה מספיקה, באשר השליטה עליו יכולה להישמט שוב. על כן מוטב להקים עוד שטחי היאחות, כלומר גלילות, התבססותו של הישוב היהודי בבל, בה צמחה ציביליזציה יהודית גדולה, תחלה למעשה בעת ובעונה אחת עם הנחת היסודות לקיום הצמאי בהודרה. המגמה של הדגשת פרימאט הזמן הגבירה בדת היהודית את התכונות האנונימיות הטובות בה, אלה התכונות שגורמו במרוצת הזמן לצמיחה הנצרות והאיסלם. הדתות הוואסיליות של הדת היהודית.

הרגשת יחרון הזמן על השטח והאמונה ביכולתו של היהודי להאחו בשטחים גדולים ורבים, באשר הזמן חולש על השטח, חולידו שינוי מכריע גם בגישה הלשונית של היהודים. הלשון העברית מצטיינת במשוגים והדושים הארוכים הטובעים בה, אך פרט לכך הינה לשון לוקאלית מובהקת, מכשיר לשוני מצומצם לסיפוק צרכיהם של אכרים ורוצים פרימיטיביים. ההתפתחות התרבותית והכלכלית, שציינה את התקופה האחרונה בימי תבית הראשון, יצרה צרכים לשוניים אשר העברית לא יכלה למלא אתריהם, ועל כן קם צורך למזג בעברית במדה גוברת וחלקת חלקי-לשון ארמיים. בהקדמתו האנגלית של הפרופ. מ. צ. סגל, למילון עברי אנגלי שלם" נאמר: "מתקופת ירמיהו ואילך אנו נתקלים בהדדיות הדדגית ונזכרת של מילים, ביחיים וצורות דקדוקיות ארמיות אל העברית". אורמיוציה זו של העברית גברה ביתר שאת בימי שיבת ציון. ועד מיתה היה דפבורם של היהודים ארמי. היהודים גילו כי לשון ביבלואמית גדולה היא מכשיר נפלא להיאחות בשטחים רבים ופוריים, ואף אמצעי המאפשר לכבוש בשטחים אלה השפעה תרבותית

מולדת וגולה

א

חורבן הבית הראשון בשנת 586 גלית יהודה העמידו בפני היהודים בהרפות שאין למעלה ממנה את השאלה מה עדיף גמיה: הזמן או השטח. במושיג אבות הגוע הישראלי הוטל הדגש על הזמן, ולשטח של כנען נודעה חשיבות שניה במעלה. אך האבות היו רוצים ונודחים יאילו בני ישראל בתקופת הבית הראשון היו ברובם חקלאים ויישבי ערים קטנות, אצל העורר העץ על פני מישורים רחבים ועוקר מארץ לארץ הילד ומיטששש מושג השטח ולעומת זאת הופך לגבו הזמן לריאליות עליונה. אך לא כן חקלאי ואיש העיר הצמוד למקום מגוריו ואינו רואה אפשרות קיום מחוצה לו. עדיפותו של הזמן לגבי השטח נשתבשה, איפוא, אצל עם היהודים במרוצת הבית הראשון. אין ספק כי עם הארץ ראה את השטח כעדיף, וזו הסיבה שבעטייה הלך שוב ושוב אחרי האלים הולקאליים, ואילו המעמדות המשכילים היו פוסחים על שתי הסעיפים. חורבן הבית והממלכה העמידו בהרפות שאין למעלה ממנה את השאלה: מה עדיף ממה השטח או הזמן? כלומר, היש אפשרות של קיום במישור הזמן אחרי שמענת השטח נמתטשה ואבודה? התשובה לשאלה זו ניתנה בצורה אמפיורית. בגלות בבל קמה התנועה הנוצחית של התחדשות והתעוררות, שראתה את הזמן כעיקר. התעוררות זו היא שהצמיחה את תנועת שיבת ציון שבנתה את הבית השני. ההתפתחות הייתה עשויה להיות גם אחרת. נבוכדנאצר ובהורדן לא השמידו את כל עם יהודה. מוכנת הרצה והתשמדה של היטלר יימה משוכללת מנו של

לראות בזמן ולניקוט ממנו. הנוצאה היא כי ההיסטוריה של השומרונים היא מפוארת אך יחד עם זאת מצומצמת חסרת השפעה על חבנות העולם, ואילו ההיסטוריה של היהודים היא שרשרת של יצירת תרבויות עולמיות גדולות, שהשפיעו משפעה מכרעת על גורל האנושות. יתר על כן - השומרונים הם שבט הזלך וקטן היהודים הם אומה רבת-מיליונים.

ג

ההשקפות הבסיסיות הבאות לשקף את "הצננות" נ"ב טות לשנות עיקריתן ולהעלות סיסמאות הנוחות לרוח היים ולצרכי השעה. אך אם נסלק מהן את כל הקלפות של תעמולה ומיסחור, נזוהה כי ביסודן מונחת מצד השקפה ניא-שומרונית, הרואה את השטח בעיקר ואת הזמן כטפל והנוטה לזלזל בכל הנכסים של עם ישראל שנוצרו מתוך כרי הישענות על מישור הזמן בלבד; כלומר היצירת שנוצרו בגלות. אלפיים שנות הגלות היהודית, שהן אלפיים שנות התקיימות תוך כרי הישענות על מישור הזמן בלבד, הינן אחד ההישגים המופלאים ביותר בקורות האדם. אולם בעיני הכנענים והנוצח העבודה הישג זה הוא כאן וכאפס לעומת חצי תריסר נקודות התישבות, אשר קמו בכוחה ומכוחה של מלכות-זמנים זו ששמרה גלות. לגבי דעה זו יהודי הודרך על אדמת הארץ והנאותו ומורשש בה צדיפותו קיימת ועומדת תמיד לגבי יהודי גלותו, כך שפושע וגנב יהודי היושב בארץ ישראל משקלו גדול יותר מהתן פרס טובל יהודי היושב בחוץ לארץ. אם נסיר מהשקפה זו את השכבה העבה והמאסיים של כחל ושרק ושאר איפורים ותמרוקים תעמולתיים המכסים אותה הרי תשארו לנו תפיסה ניא-שומרונית הרואה בבקנות בשטח הארץ את חזות הכל. באשר השומרונים הינם הדוגמה המאלפת ביותר של דקנות בארץ. האריסטוקרטיה השומרונית, אשר עיצבה את דמותה של אומה זו, ישבה בארץ ברציפות מאז הכיבוש הישראלי ולא הגולתה מעולם. הנמנים על אריסטוקרטיה זו הינם היהודים הלא-גלותיים בה, הדיעה. יתר על כן: השומרונים, למרות מספרם המועט, לחמו ברומאים בימי מרית היהודים ואחרי כן התמרדו נגד המיזאנתים, אם כי נכנעו כניצח-אנוסים לסאלאקיים בעבדם במקדשם. איזו שהיא עבודה לזאוס. (אך עובדה זו אינה פוסלת אותם בעיני הכנענים).

ומסחרית. כך נתפרדו הפונקציות הלשוניות אצל היהודים. העברית שמשלה להם אמצעי לשוני להיאחזות בזמן הארמית אמצעי לשוני להאחזות בשטחים. במשיכם בדרך זו אמצו לעצמם היהודים, במרוצת הדורות, לשונות ביבלאוסימיות רבות, הארמית, היוונית, הערבית, הגרמנית, הרוסית והאנגלית, וכאמצעיותן ביצרו את אחיזתם בשטחים נרחבים. במשך הזמן יצרו היהודים את לשון יהודית כושפת שפתים בעלת אופי ביבלאוסי מובהק - את היידיש.

ב

השומרונים אינם לא-יהודים ואף לא אבר מרודל של העם היהודי" אלא אומה יהודית שבינה ובין יהודי הבית השני הייתה נטושה מלחמה ומחלוקת מרה כל הימים. להריפותה של מערכה זו גרמה בין היתר העובדה שדרך התחוותה של מדינת השומרונים הייה שונה בתכלית מן הדרך בה צמחה המדינה היהודית של הבית השני. האחרונה קמה לא בכוח היהודים שנשארו בארץ אלא בכוח העליות שורמן ובאו מארצות המלכות הפרסית. אך לא כן השומרונים. אומה זו היא אומה-תעורבת של שרידי שבטי ישראל, אשר נאחזו בשטח ולא עזבוהו, ושל בני העממים שמלכי אשור הגלום אל אזורי שומרון. אחרי ההגבשה הפכה אומה זו לאומה יהודית היונקת את כוחה מן הישיבה הריפופה בארץ שישבו מקימה ומבשתי, שרידי שבטי ישראל. האלמנט האחרון, האריסטוקרטיה של השומרונים, ישב בארץ ישיבה רצופה מאז נכבשה במאה ה-13 לפנה"ס, ועל כך הייתה נאותו. נמצא כי לגבי שני הממדים, ממד השטח וממד הזמן, חלוקים היהודים והשומרונים ביניהם. לגבי השומרונים שייר הפרימאט לשטח הארץ ואמונתם היא כי רק הישיבה הריפופה בה מאפשרת לקיים דקנות בתורת ישראל, השומרונים הם עם-ישיבה. הם דבקים באדמתם מאין כמותם ואינם מסוגלים לקיים את עצמאותם מחוצה לה. הם הגילו על ידי הרומאים, אולם לא יצרו גלוייה, כיהודים, אלא נטמעו. הייתה להם לשון לוקאלית קטנה, וכשם שגילו עקשנות ללא דוגמה בנאמנותם לאדמתם כן לא גילו כל יכולת-קיום מעבר לאדמה זו והרתקו מהחומותיה. הדיפך מזה היהודים, שנאמנותם לאדמתם הייתה חלשה מזו של השומרונים, אך לעומת זאת הייתה גדולה לאין שיעור יכולתם

מדינת הבית השני, לא קמה מנהג הישיבה הרצופה בארץ — האמת
ההיסטורית היא כי היהודים שישבו בארץ בציפיפת הלכו ונתחוו — אלא
מנהג ההצלה הארצה של מלכות-המונים היהודית, מלכות הגלויות.

בן צבי ז"ל היה תמים ובהם בדעתו זו דבק בה לא משום משקלה
האטוילטרי העצום, אלא לשמתי. בלכתו לאור השקפתו זו הגיע אל
התנהגות הסופית הטבעית, שפירושה הערצת השומרונים. לא היה כמותו
בשיבת העברי מנרתיק חסדי של השומרונים, אלא דאמת היה נשיאם
של השומרונים יותר מאשר נשיאם של כל שאר היהודים, באשר העצינתו
לשומרונים היתה עצומה. חבריו להשקפתו הכללית צמצמו את האפשרות
סות שלהם לעדות המורה, באשר אפטרופסות זו המניסה רוחות-
בחרות גדולים, אך נהרו מלגלות כלפי השומרונים סימני הערצה
העשויים לגרום הפסד פוליטי. אך לא כן בן צבי התמים וישר הדרך. ואך
טבעי הדבר כי בשכבו על ערש מותו היתה בקשתו האחרונה אל בן
גוריון לדאוג למילוי התבטחה לבנות בית כנסת לעדת השומרונים
בהולון.

בן צבי התמים, ישר הדרך ודל האפליה, היה כל ימיו גם
נציגה המובהק של הדעה המוטעית המאמינה במינוח גלויות, כלומר
ביצירת תרבות יהודית שהינה הערובה של תרבויות כל העמים
היהודיים: תערובת אשר בה מוכנסה לכל עם ועם חלקו "הצדוקי".
כל ימיו נמלט בן צבי מן החרמה הגדולה של המלחמה המאבקיים
הכנישטיים, המתוארים במקרא. ברצונו להגשים את האופייה של מינוח
גלויות הדרוק בן צבי מבלם ודוקא משום כך רדף אחריו כסייט תעבר
ההיסטורי הישראלי, ובראש וראשונה הפרשה המרה, השופעת משטמה
ועקובה מזה, של המלחמות בין היהודים והשומרונים. גם אלה וגם אלה
היו שרדו שנים-עשר שבטי ישראל, שנשתרר אהרי מהלומות הרצח
של שתי המלחמות האכזריות, אשר ובלל. לגבי בן צבי היה זה אך
טבעי כי היהודים יקבלו ברצון את הצעת השומרונים לבנות אתם
יחדיו את בית המקדש ולא ידחו אותה, כפי שעשו חובבל ואנשיו.
אליבא דבן צבי היה רגע זה הרגע האידיאלי למינוח גלויות, ונתהרהר
לו, לכן צבי בלי ספק, כי אילו חי באותם ימים רחוקים היה
עומד בפרק, מונע בעד הקרע ומקים אותה אחת, יהודית-שומרונית, מלכוד
זת וממוגנת. ההישג ההיסטורי של השומרונים ושל היהודים, מני אז
ועד היום, נהגן צידוק אדיר לדרך בה נקטו אבותינו. החכמה הפוליטית

במקרה הטוב ביותר עשויה התרבות הכנענית המתגבשת כיום במדינת
ישראל להגיע לשיעור קומחה של השומרונית. אין לה כל סיכוי להיות
תרבות עליונה, באשר הממז שהיא הושקה בו ונאבקה עליו הוא הממז
הנכסני של שטח הארץ. אולם אין ספק כי התרבות הכנענית, אם יראפשר
לה לצבא את עצמה ולמצות את עצמה, תהיה גמדיה אף לעומת השומרונית.
ראשית משום שהיא חסרה אמונה דתית כפי שהימה לשומרונים, ושנית
משום שדברקומחה בארץ ונכונתה להאבק על האחרות בה היא על צלה
של השומרונית. שאיפת הכנענים להגיע לידי הסכמה ואהרה עם הערבים
מקורה ברצון לפרוק מעליהם את ההתחייבות היהודית שהם מודים בה
ההתחייבות לתתם בנשק בידי על קיום יהודי עצמאי בארץ.

ד

המגמה האטוילטורית, המבקשת להכניס לישוב היהודי בארץ
מעמד הגמוני לעומת הגלויות, הנבירה את הנטייה ליתם חשיבות מוגזמת
לאין שיעור לשרדיו היהודים שנחשקו בארץ למן שקיעת הישוב היהודי
בה, בסוף התקופה הביזאנטית, ועד ימינו אלה. דעה זו מחסת חשיבות
סמלית עצומה לקוריונים היסטוריים כגון יהודי פקיעין וטוענת כי
מדינת ישראל קמה במידה מפרעת הזרות לישוכים יהודיים ושלא
פסקו ולא חדלו בה כל הימים: ישוכים שבהלוקם, כגון של פקיעין,
הינם המושך רצוף של האוכלוסיה היהודית הקדומה, ובחלקם הוקמו על ידי
עליות זעירות, שזרמו הגיעו לארץ כל הימים, בעיקר מן האצות
המזרח-תוכניות הסמוכות. המציג המובהק של דעה זו הוא הנשיא
השני של מדינת ישראל, יצחק בן צבי ז"ל, שהשקיע הרבה עמל ומסירות
בהקשר פירוני הישוב היהודיים בארץ ישראל וראה בהם התנות כדרך
לכינון מדינת ישראל דתיים. דעה זו היא סילופה הגמור של האמת
ההיסטורית והרמה האנליטית שבה גובלת בגיחור. יתר על כן: היא
סותרת את עצמה, אילו נודעה באמת חשיבות מה גדולה ליהודי פקיעין
ולשאר אים של ישוב יהודי שנתקיימו בארץ כי אז היו יהודים אלה
ראשי המקימים והבונים של מדינת ישראל דתיים ולא יהודים שבאו
מאצות הצפון החרוקים, ובתוכם בן צבי עצמו, איש פולסאבה, וחברו
זאניטימי דוד בן גוריון, איש פלונסק. מדינת ישראל דתיים, כמו

שמות סדומר האנושי הרומי ובמקום האכרים הרומיים שנפלו בשדות הקטל הובא לאטליה ערב רב של עבדים שחלקו באוכלוסייה הולך וגדל. יתר על כן: הכיבושים ערצרו את סדריו המיוחדים של המישל הרומי. המישל המוניציפלי של רומא שהפך לשלטון עולמי נדרש להתנהג את כל האנושות הים-תיכונית, שכללה כ-120 מיליון נפשי, ואף טבעי הדבר כי נבצר ממנו למלא משימה זו בהצלחה. התישגים המופלאים של הכיבוש ערצרו גם את הדת הרומית. האלים של רומא, ביתוד יופיטר, הפטרון של העיר, היו ביסודם אלים לוקאליים, והנה אירע הדבר שרומא כבשה את מלוא העולם וכתוצאה מה נעשתה גדולה יותר מאלוהיה. משבר המור זרע את המברה הרומית למן המסד ועד השפחות ונעשה ברור יותר ויותר כי המכשירים המבולטיים והפוליטיים הקדומים, אשר הביאו פרי הילולים בעבר, לא יצליחו עוד לענות על צרכי הציביליזציה הרומית. יחד עם זאת נתחזקה המברה כי רק שליט יחיד מעולה, קיסר, שלמרותו סרים הלגינותו, יוכל להלוש על האימפריה העולמית ולהנהיגה. המגמה לשוות למסד של הקיסר, החדש מעיקרה, סמכות מוסרית והלגיות את העיון להחלתו לעבדו כאתד האלים. רעיון זה צץ בשנותיו האחרונות של יוליוס קיסר, ואחריו כן, המשיך בו אוגוסטוס שטיפח את הפולחן הכפול של האלה רומא והאל אוגוסטוס והנהיגו בראש וראשונה בפרובינציות האסיאתיות. המשיבי הפרובינצייות הללו קיבלו בראון את הפולחן החדש והחלים את מהגותם הדתיים, אך היתורים הגיבו עליו בהרזן וזעם. כך נזרע זרע הסכסוך הנגורלי בין יהודה ורומא, שהביא להרזון הבית השני. לפני כן התנהלו היחסים בין רומא ובין יהודה במסלול הנורמלי של יחסים שבין המטרופולין העולמית ואחת הארצות הקטנות הכפופות לה. בשנת 161 לפסה"ג העניקה רומא ליהודה המכבי אמנה של הגנה וחסות. מותר מגמה להחליש את המלכות הסלאוקית, ובשנת 139 חודשה אמנה זו ומשלחת יהודית ביקרה ברומא. מאוחר יותר המשיכה רומא בדרךיה ושיטותיה המבולטות, שמטרתן לחזק ביהודה את השליטים והחוגים המתמכרים בה ולחזק את אלה העשויים להיות לה למכשול. מדיניות זו, המתנהלת בקו הרומי הרגיל, לא רמזה במאומה על הדראמה של ההתנגשות היהודית-רומית העתידה להחולל. נהפוך הוא. אם נביא בושבות את שטחה הקטן וכוחה המועט של יהודה הרי נגיע למסקנה כי האימפריה העולמית טהה במידה רבה של המתשבות ודרך ארץ במדינה העתידה, וזה במידה רבה המדות להתרדס שידע להשתלב

של ראשי הקהילות באותם הימים הייתה גדולה בהרבה משל כן צבי חמריני המטרדניים. אילו קם המיזוג היה מביא ליצירתה של אומה קטנה ובינונית, אשר כיום הייתה כבר תמה לנוע או הייתה מזהה שבת עלוב ומתנוון. כל התיסוריה העולמית הייתה במקורה זה אחרת. הנצרות לא הייתה קמה וכן האיטלים. כל העולם היה דל ועלוב לאין שיעור מפני שהתינו כיום. ועל תכל: היה נסתם הגולל על נצח ישראל. הדחיה של הני השומרונית המושטת הייתה מעשה רב-תבונה, וכל דרך אחרת הייתה בנייה שפלה. רק הנאמנות המלאה למסורת ההיסטורית של יהודה, רק הרצון והמשוקה לקיים מסורת זו בשלמותה ולסייע לה להפעיל את כל כוחה המקורי הם שאיפשרו את הפריחה של הבית השני ואת ההתפתחות הטאה. הנצרות היהודית בתורתה השומרונית יש לו משמעות עצומה, באשר הוא מצורה חתרנית ביותר. זה את עליונות יסוד הזמן על יסוד השטח והן את הפרימאט של יסוד הזמן במפוסה היהודית.

7

בו בזמן שבארץ ישראל של ימי הבית השני הלכו ונוצרו ערכים עצומים המבטיחים את השליטה היהודית על הזמן, כלומר את ההמשך היהודי, הלכה ונתגבשה ברומא יכולת ארוכה של שליטה על שטחים. כבר אמרנו כי הרומאים הצטיינו בכל הקשור בניצולו של שטח ובשליטה עליו. כוחם היה רב בתקילאומ, בסלילה כבישים, בביקוז, בהשקאה ושימוש במים. בצבאות, באדמיניסטרציה ובחסי חוק. בכל התחומים הללו היו היהודים ירודים ללא-השוואה לעומתם. אפילו כנוטיים עלו הרומאים על היהודים, ואף כמגדלי זנתים. כל אימת שהיהודים החזיקו שטחים כבשים גדולים, כמו בימי שלמה, היה הדבר להם לרועץ, והתמכריות חרות וכן הדתות הזרות המלוששות בשטחים הפבויים קטו לצמון שלטיה בחוגים היהודיים הגבוהים ופגעו בדת היהודית. לא כן הרומאים. כל כיבוש רומי הביא עמו, במדה זו או אחרת, את השליטה של המרבבות והלשון הרומית ורק האזורים בהם הייתה התרבות היותית משרששת במשך דורות שמרו על צביונם התרבותי הספציפי. במרוצת הזמן המתול הכיבוש העצום נותן אותותיו ברומאים. המלחמות הפוניות עשו

וקיומה של הגלות במשך תקופה כה ממושכת נובע בראש וראשונה מהן שהיהודים עצמם בחור בה. ניתנה ליהודים אפשרות, ודווקא בצורת מכובדת, להשתלב בסדר העולמי הרומי, יחד עם עוד 120 מיליוני החושבים של האימפריה. הנואי להשתלבות זו היה טקס דתי ור המקצוע את יסוד יסודותיה של הדת היהודית. ההיסטוריה העמידה בפני היהודים אלתים-טום: להשתלב בשטח, כלומר באימפריה הרומית, ולותר על הזמנה, כלומר על הנצחיות היהודית, או לקיים את הנצח היהודי ולותר על אחיזה נורמלית בשטח. היהודים החליטו להעדיף את הזמן על השטח ונכנסו למלחמה עם רומא. הגלות היהודית אינה על כן גילוי של פאסיביות אלא גילוי של אקטיביות מדרג גבוה ביותר, אקטיביות שבאה לידי ביטוי במלחמה גבורה עם אימפריה שהשתלטה על העולם כולו. אילו הייתה הגלות פאסיבית, לא הייתה מתקיימת. יסוד קיומה הוא במשמעות האקטיבית והאזירה הטכנית בה.

כאשר צר טיטוס על ירושלים ישבה צמו במתנתו הנסיכה היהודית ברנניקי, בתו של אגריפס הראשון ואחותו של אגריפס השני, מאוחר יותר ישבה ברנניקי ברומא, בארמונו של טיטוס, שרצה לשאחזה לאשה. רק השיוזלים של אבני הקיסר אספאסאינוס, והפצרות של גדולי רומא הניאו את טיטוס מצעד זה. באתם הימים החזילה להסתמן בארמונות של קיסרי רומא והשפעה הפוליטית של נשי הקיסרים, ואילו הייתה ברנניקי "הגברת הראשונה" של האימפריה הייתה נודעת לה חשיבות פוליטית רבה. בשדוד זה שלא יצא לפועל מודגמת (עוד יותר מאשר בפרשת יוסף פלאויוס שישב בארמונות של אספאסאינוס וטיטוס וכחב ספרי היסטוריה) מערכת היחסים המפתיעים בין רומא ובין יהודה. ירושלים נוצחה ומקושה נחרב על ידי הלגיונות, אך בעת ובעונה אחת התכונן הכובש והמחריב להעלות נסיכה יהודית לדרגה העליונה של יחום וחוכמה, ולעשותה שותפה לשלטון.

דרכו זו של טיטוס הייתה אופיינית לאימפריה הרומית, הפלוראליסטית, הסובלנית והקונסטרוקטיבית. אימפריה זו כבשה עמים רבים והתאכזרה להם במסעות כיבוש ובדיכוי מרידות. אך מאוחר יותר מצאה המיד את הדרך לשיחוף פעולה ולהסיון פוליטי. נדמה כי הרצון של רומא לשתף פעולה עם היהודים היה חזק בהרבה מה שגילתה כלפי עמים קטנים אחרים, וקרוב לדאי כי כבר בתקופה זו הכחינו הרומאים בגלות היהודית במינה הטבעי באמת היהודים הקטנה. במרוצת כיבושי-

במדיניות העולמית של התקופה ובמאבק על כס הקיסר הרומי ונחל הצלחה מפתיעות במחזמים אלה. במצב זה חלה ההמרה פטלית משני-גישות. ברומא המגמה להנהיג ביהודה את העבודה לקיסר. סרובם של היהודים להיענות להביעה זו פגע בטקס דתי שהרומאים ראו בו מכשיר חשוב לשמירת היציבות של האימפריה העולמית, וכן יצר הסרוב תנאה נרחב למשגותיהם הרומיים מתנכלים ולאנוכסיות יווניות עיונות. בשנת 40 לס' צייה הקיסר קאלגוליה, בעקבות שטנה יוונית, להציב את פסלו בבית המקדש בירושלים אך הדבר נמנע בהשפעת שידולים של פטרונוס, נציג סוריה. בשנת 66 בה המשיגה הרומי גסיוס את בית המקדש ובשעת המתחות הגוברת והסכסוך המחריף נעשה מאוחר יותר בשנה זו הצעד שהאנציקלופדיה העברית (כרך ארץ ישראל ע' 382) מתארת אותו כמלום אלו: "בירושלים החלט לפי הצעתו של אלעזר, בנו של הכהן הגדול שלא להקריב עוד קרבן לשלום הקיסר. פירושה של החלטה זו הייתה הכרות מלחמה על רומי". מסתבר שהיו שתי הכרות מלחמה: של רומא על יהודה, על ידי הנהגת פולחן הקיסר, ושל היהודים על רומא, על ידי החלטה להדול מלהקריב קרבן לשלום הקיסר. הכרות המלחמה היהודית הייתה ברורה וחד משמעית יותר מהרומית. ההתנגשות הרומית-יהודית שגררה בעקבותיה שתי מלחמות, את מלחמת חרבת-הביית ואת מלחמת ברי-כוכב. נמיכה כמאה שנה, חרבה מגבולות ארץ ישראל וקיבלה צביון ברור של מערכה עולמית. הייתה זו התמודדות דתית-פוליטית בין אומה שאלוהותה היא אלוהות השטח ובין אומה שאלוהותה היא אלוהות הזמן. המערכה נסתיימה, כפי שמציין ההיסטוריון האנגלי קריי בפרשה: הרומאים השלימו עם קיומה של הדת היהודית והחלו להפריע ליהודים לקיים את דתם, ואילו היהודים השלימו עם קיומה של האימפריה הרומית ויתרו על קיום מדינתם, המתוה מכשול פוליטי לסדר העולמי הרומי.

1

הצד המכריע בהתפתחות זו הוא שהגלות לא נכפתה על היהודים, אלא הם עצמם בחרו בה כדי למנוע תוצאה גרועה ממנה. הגלות היהודית אינה גזירה כפינה אלא פרי הבחירה ההפשית של העם היהודי.

יוחנן בן זכאי התחילה הנדירה הגדולה, הנדירה במישורים האינסופיים של הזמן. יתר על כן: בד בבד עם הצטמצמות הערך הנורע למגד השטח הגברת הפרמאט של הזמן בנקודה היחידה התעמק התרחב הזמן היחיד על ידי כך שבהתגששה היחידה נצטמצמה הניקה אל הזמן העצמי הקרוב ולעומת זאת נתחזק המונות והניקות הראות בימי המשיח ובאחרית הימים את התכלית ונקודת המבול של הימים. יוחנן בן זכאי הוא מודולי המתכנסים והמלינאים בכל הדורות וכוהו של העולם הגלוי שאת יסודותיו הציב נעוץ בעובדה שעולם זה הוא חוליה טבעית בהתפתחות היחידה, העומדת בסימן הגברת ערכו של ממד הזמן והחלשת ערכו של ממד השטח. בנתקו את היחידה מהניקה אל השטח של בית המקדש ביצע יוחנן בן זכאי את אחד הניחותים המכאיבים ביותר בהיסטוריה האנושית. העקרונות שהציב כוחם עצום עד היום הזה ורכיבים מהמתנגדים להם להלכה נכונים להם למעשה.

השלטנות היהודיים של מדינת ישראל בשנת 1948, הן לפני והן אחרי כינונה הרשמי של המדינה, התחזקו בעקשנות מכיבוש ירושלים העתיקה מחשש הסתבכויות מדיניות זכרונות בהחזקת השטח הקדוש לכל החנות. בפעולתם זו הוכיחו עצמם כחלמלדיי הנאמנים של יוחנן בן זכאי והעידו כמה קטנה וקצוצת-כנפיים היא המהפכה שהם מחללים.

תפיסתו של יוחנן בן זכאי סללה את הדרך לפשרה בין היהודים לרומאים ויתכן שהצילה את עם היהודים מהשמדה גמורה. פשרה זו נתבססה על התחייבות היהודים להימנע מכל רצון ושאיפה לשלוט על שטח ועל הכסחתם לעסוק אך ורק בענינים הספציפי: כיבוש הזמנים והכסחת המלשי. יוחנן בן זכאי שהכיר יפה את העולם הרומי הפלוראליסטי המגוון, עלום רכבת-בנויה, רב-עמים ורב-דתות, שילב בו את העם היהודי בתורת "עם לכוד ישכון", אשר אין לו ענין בדבר שכולם רואים בו את חוות הכל הייט שליטה על שטחים. מדיניותו של יוחנן בן זכאי כאילו ניתקה את "המגע הקרבי" בין היהודים הרומאים וקבעה לכל עם תחום משלו. ההצליחה המפתיעה שנודעה המיד לשיחיתוף הפעולה בין יהודים ונכרים נבעה מן ההצטלבות של שתי גישות קטביות: גישת השטחים וגישת הזמנים. הכרכה שהבטיח היהודים לעמים נכרים מקורה בשוני של גישת היהודים בכל ענין ולכל ענין, באשר גישה זו חותרת למטרה שונה לגמרי משל הנגיים. היחודי הוא איש הזמנים, האביר הלוחם למען הנצח. כל עוד הוא שומר על מהותו זו

זם השמיני הרומאים רק שני עמים, את הקרתגונים אויביהם בנפש בזירה העולמית (אף השמדה זו יתכן שלא הייתה יוצאת לפועל אלא תבועותיו של איש אחד, קאטו הזקן) ואת הסאמיניטים, ירכיבם העקשניים בתצויהי האפניני. הייתה להם מנמה. גם להשמיר את היהודים, יושבי ארץ ישראל, ולהשיב במקומם ערב רב לכנעני. הרומאים ביצעו חלק מהכנית זו אך לא המשיכו בה עד הסוף.

הסדר שיצרה נאימפטיה הרומית התקיים אלפיים שנה. הוא מתקיים עד היום, דרכי-מימשל, שיטות-שלטון וחוקים רומיים מהווים חלק בלתי נפרד מהצביליזציה האירופית. האימפריה הרמלכות שנוצרו אחרי התפוררות האימפריה הרומית היו כולן קטנות ממנה, וכולן חיקו את דרכיה. מסגרת היחסים בין רומא ובין יהודה, שעוצבה בימי מלחמת החורבן, נפכה על כן לזכום קבוע לצביליזציות שבאו אחרי רומא, ביחוד צמי אירופה. בצביליזציות אלה ידעו היהודים חורבנות רדיפות והשמדות, אך מעולם לא נעקרו ולא נשמדו עד תום. יתר על כן, בצד תקופות המדיניות ידעו היהודים, במרוצת הגלות, גם עידנים של השפעה רבה, עושר וכבוד. העולם הרומי ראה את היהודים כחלק בלתי נפרד ממיציותו ולכן לא הייתה בו הצליחה, עד המאה העשירית, לשום מנמה ותנועה המבקשת לעקור כליל את היהודים ולמחותם מתחת השמש.

1

כמעט ואין ספק כי יוחנן בן זכאי ניהל משא ומתן עם השלטונות הרומיים בימי מלחמת החורבן (66—70). הוא ראה את גורל מדינת הבית השני כחורף וביקש להבטיח את ההמשך הקודם על ידי חיזוק האחיות בממד הזמן. יוחנן בן זכאי הציב את יסודות חיי הגלות היהודיים הקיימים עד היום על ידי ששחרר את היהדות עוד יותר מהניקה אל השטח שחרור זה בוצע הן על ידי הסרוב ליטול חלק במרדה היהודית שהייתה מאבק מוויך על הארץ, והן על ידי שחרור הזר מהניקה אל בית המקדש שבמקומה באה הניקה אל בית הבסה. ההיחזק של יוחנן בן זכאי אינה יהדות של בית המקדש העומד על שטח בלעדי וצמוד לתבאים הכרתיים של ריבונות על שטח זה אלא יהדות הנשענת על הזמן והאשראיית, ואף חייבת, להקים בית כנסת בכל מקום על כדור הארץ, עם

קונסטאנטין הגדול הבחין בחוש הפוליטי הגאוני כי הנצרות עשויה לספק לאימפריה את הרושק הנצחית, והתנצרותו בשנת 312 פתחה תקופה חדשה בתולדות העולם. רומא הרכינה ראש בפני אמונת-הזמנים היהודית, קיבלה את עקרונותיה והפכה אותם לעמדי המודר של עולמה. כך נוצר עולם שהתיסטריון האנגלי ארטולד טוינבי מניירו בשם "העולם המיוחד".

עם היות הנצרות לדת רשמית היא התחילה לרדוף את מתחזיה. ובתוכה את היהודים. אולם נעיקמה מהיהדות וזיקתה אל העולם הרומי הפלוראליסטי גרמו לכך שכמעט תמיד נמצא בקרב העמים הנוצריים יסוד שריסן את השנאה ליהודים ומנע בעדה מלהיות סטיכיה של השמדה טוטלית. הרדיפות על היהודים בעולם הנוצרי ציטו בהם שמות, כמו המלחמות בהודים בימי קיסרי רומא, אך תמיד ניתן להם, כאן כן עתה, סיכוי להתאוששות והידוש כזה. מצב זה החל להתערער מיסודו בסוף המאה ה-19, כאשר הופיעו על אדמת אירופה כוחות שסרבו להשתלב בעולם הרומי וקמו עליהם לחתור ולתרוסו. אולם לפני שנגע בפרשה זו נתעכב על המאבקים בין העמים היהודיים במישור הקיום הגלותי.

נודע עד צצום לו עצמו ולתרומתו לשאר העמים. אך כרגע בו הוא מתחבר לגישתו הספציפית הוא מספיד תו את ערכו העצמי ותו את ערכו הכללי-אנושי.

ת

בעוד תלמידי של יוחנן בן זכאי ממצים את כל האפשרויות המבטיחות שליטה על זמנים הלכו קיסרי רומא ומיזו את כל האפשרויות הנגזרות בשליטה על שטחים. המאה השנייה היתה תקופה של יציבות ופריחה לעולם הרומי, אולם כבר במאה השלישית התחיל אוכל בו משבר המקצוע את יסודותיו. הריכוז הגדול של השטחים לא הביא אישר לאדם. תהפוך היא. הוא שלל מן האדם את ההרמוניה המצויה בתחום הגד והאינטימי של העיר-המדינה. כוחה של האימפריה להשלים סדר ויציבות חברתית הלך והחלש. הערכוביה והצרפונים המלאכותיים נתנו בה סיכונות יתר על המדה והשלמות האורגנית, שנתחשלה ברומא הזעירה הפתורניציאלית, הלכה ונעלמה. ריבוי השטחים הביא עמו בהכרח לריבוי האלים ולאנדרלמוסיה במושגים. הרומאים ציטו את חשבון הרומית עצמה אבדה, כאילו הקריבה עצמה על מזבח האימפריה הגדולה. במקום שרומא תשלוט על האימפריה התחילה זו לשלוט עליה, והלגינות מהגבולות, המנהגים ברדי מפקדים ממוצא זר או מעורב, עלו מדי פעם בפעם על הכיפה ועשו בה כבתוך שלהם. הציר כובשה העולם ושליטה השטחים והשפלה עדי עפרי. זה היה שכרה מכל כיושיה. בנסיונות אלה הלך וגבר הקסם הגורע לוצרות. דת זו שהינה יהדות מהולה ורפואה שהונבסו בה שינויים הגורעים לקרבה ללבם של עובדי אלילים, עצמה על העקרונות היהודיים של ראיית מסתורין הזמן כממדי עיקרי, של העדפת הנסתר על הגלוי ושל מן כבורה לחיי העולם הבא. ככל שהשתלטה על שטחים הוכיחה עצמה כחתי מסוגלת לספק הרמוניה ותוכן לחיים, ככל שנתגלה חוסר יכולתה לחיות גורם מאחד, כך הופנו העיניים לעבר ממד הזמן, על הריאליזם והמסתורין שבו. דעות יהודיות וספרות יהודית-נוצרית של האבנגליזם החלו כובשות את לבו של הקורא המשכיל בעולם הנכרי ורוחקות את את הקלסיקנים היווניים. הקיסר

את ארצות הפרת והחזקל מצרים וחזקו המזרחי של הים התיכון. אחרי חורבן הבית השני נשארו העמים היהודיים הנאמנים למסגרת גיאוגרפית בסיסית זו וחשבו שתלכס בה המבטא ביצירת ישובים יהודיים בחוף הדרומי של הים התיכון, תוך כרי המפשות מערבה. הקיבוץ היהודי בספרד ישב בארץ ומתכווניה, אשר האקלים שלה דומה במידה רבה לאקלימה של ארץ ישראל, ואף גידוליה החקלאיים הם ברובם המכריע אלה שאותם ארץ ישראל מצטיינת בהם. ההישג הגאוגרפי המיוחד של יהדות ספרד, לעומת שאר העמים הלא-אשכנזיים, נעוץ בה שהתקיימה מערבה יותר מכולם והתבססה על אדמת ארדופה. אך גם היא לא הרגה מנבולות הים התיכון ונשארה בעולמו הגיאוגרפי. עצום לאין שיעור הוא המיבצע הגיאוגרפי של יהדות אשכנז.

העם האשכנזי פרץ את המסגרת של הים התיכון, בה דבקו היהודים אלפי שנים, והקים ישובים אדירים בערבות מזרח ארדופה. באזורים של שלג וכפור. הימה זו נדידת-עם הגדולה ביותר בהיסטוריה היהודית ואחת המענינות ביותר בהיסטוריה העולמית. גם הספרדים הקימו ישובים באזורים אירופיים שאינם ים-תיכוניים, באנגליה, בצרפת ובחולנה. אולם היו אלה ישובים לא גדולים. ורישומם לא ניכר מעולם כפי שניכר רישומם של אשכנז באזורי הגדול, שהשתרע מהריין עד הדיניפר. מיבצע זה של אשכנז די בו כרי להבטיח לו עליונות צודקת בחבר העמים היהודיים עד זר אחרון. אולם המיבצע היה אך כסיס להישגים עצומים נוספים. יש להדגיש את זכרי דובנוב כי העם האשכנזי הגיע אל מזרח אירופה בשני ראשים, האחד שעשה דרכו מזרפי הים התיכון מערבה ומשני שיצא מכבל ורצה את הרי קאוקאז.

ההתפתחות ההיסטורית של שני העמים היהודיים, הספרדי והאשכנזי, היא שונה מהקצה אל הקצה כאילו נחוללה בעולמות אחרים. היהודים ישבו בספרד מהמאה הראשונה לספירה אולם ההתבטאות של יהדות ספרד ההיסטורית מהחלה אחרי המיבוש הצרבי, בשנת 711. יהדות זו עוצבה בצל ובהיק שיחוף הפעולה הפוליטי והתרבותי היהודי-ערבי, ועד מחרה תפסו אישים יהודיים עצמות מפתח בהצורה של שליטים ערביים. ערבי ספרד שבקשו להעשיר את תרבותם ההלני-אדית על ידי ספינת השפעות זרות שונות, ראו ביהודים גורם של שיחוף מועיל ונתו והכו לקרובם. אך פניום זה, שהצמיח פירות הלולים תרבותיים, טפן בתוכו את זרעי ההתבללות והחלשה. מהמאה השלוש-עשרה עבר

הכותרת של שבט-עם, של חטיבה היסטורית שנוצרה בתקופת חורבן הבית הראשון ופתחה חיים לאומיים שלמים, תכוללים פעילות דתית, כלכלית, פוליטית וחברתית. חיים אלה היו חיי עם יהודי עצמאי השואף להגביר את כחו ככל האפשר, ולהרחיב השפעתו כפדרציה היהודית הכוללת, אף על חשבון גישולו וניוונו של הישוב היהודי בארץ ישראל. יש קווים מקיפלים רבים בין עליתה של ארצות הברית כפדרציה העולמית של העמים האנגלו-סכסיים, תוך כרי דחיקתה המכוונת של ארץ-האם, אנגליה, ובין עליתו של הקיבוץ היהודי בבבל תוך כרי הפקעת סמכויות ועמדות מירי הישוב היהודי בארץ ישראל.

ג

חוסר האהיזה בתורת המרכיבים של דובנוב ממבלט ביותר שאח במעמדו של שני העמים היהודיים הנחוללים שחזו על אדמת ארדופה הספרדים והאשכנזים. בין יהודי בבל ויהודי ארץ ישראל הייתה קרבה אנונית ולהשונות מרחיקות לכת. אין גם ספק כי הייתה גם תיאום ושיחוף פניויה בהתמרדויות נגד רומא בתחילת המאה השנייה, שנתחוללו תו בארץ ישראל ותו בארצות הפרת. אך קווי קירבה אלה אינם קיימים לגמרי ביחסי הנחוללים בין הקיבוץ היהודי בספרד וקיבוץ יהודי אשכנז. יתר על כן: במשך כ-500 השנים המבדילות בין שני הקיבוצים הללו עד למינימום העת והדשה צומצם המגע בין שני הקיבוצים הללו עד למינימום סמלי בלבד. יתודי ספרד ויהודי אשכנז הם שני עמים, אשר תעד המשותף להם מרובטא אך ורק בדת המשותפת ובאיבה מצד העמים הזרים. לא קל למצוא בקרב עמי ארדופה שני עמים אשר השוני ביניהם הוא כה חריף כמו השוני בין יהודי ספרד ויהודי אשכנז. הרצון לראות את שני העמים הללו כשני מרכיבים דווקא הוא פרי הרצון השרידותי להגן ויחי מה על הדעה הנגורסת כי היהודים הם עם אחד, תוך התעלמות מעובדות היסטוריות ברורות וחזקות.

השוני הבסיסי שבין אשכנז ובין ספרד, וכן בין אשכנז ובין כל שאר העמים היהודיים, נעוץ בה שכל העמים היהודיים, פרט לאשכנז, לא הקימו מעולם ישובים יהודיים המונויים מתוך לאור הים התיכון. היהודים הם אומה מנודת-תכונות מובהקות. זירת ההיסטוריה שלהם מקיפה

לעמוד בפני רדיפות ופרענותיה. אשכנז לא ידע את הפינוק שנפל בחלקה של יהדות ספרד, אולם עובדה זו היתה לו לכרכה. ישראל זאנוויל ציין בצדק, באחד ממאמריו שרובנו בקובץ "קול ירושלים", כי מה שנוצר בספרד הוא בראש וראשונה רנסנסה תרבותית מהירה ונצחית, ואילו מה שנוצר באשכנז היא לאומיות איננה ומנוכשת. הערכים השונים של הציביליזציה האשכנזית שנוצרו באזורי הריץ במאות ה-10 וה-11 הליכו עצמם כיסודות איריים של ציביליזציה עקשנית ורבת-תנופה. יתכן כי רש"י לא היה כה מבריק כמו הרמב"ם, אך פירושו הכתובים בלשון פשוטה ומוכנת הקנו ידיעת תורה להמונים רחבים והפכו לגורם מאוזן גדול. בו בזמן ש"הגשר הגדול" הספרדי כיון את דבריו למעולים שבמשכילים והרצינולים הזרחיק שבמורתו ודע בעם היהודי-ספרדי זרע של מחלוקת. התקנות של רבנו גרשום מאור הגולה בעניני אישות ביססו את המשפחה האשכנזית, שכוחה גדל לאין שיעור מה של הספרדית. מבחינת השפעתו ההיסטורית שקול רבנו גרשום כנגד מאות פילוסופים ופייסנים ספרדיים ידועי שם.

הציביליזציה הארמנית והמונגית והמאסיבית של אשכנז התפרחה שוב ושוב את עליונותה על הציביליזציה היהודית-ספרדית והד'צדית. גירוש ספרד היה מכה חלשה למדי בהשוואה לאסונות שפקדו שוב ושוב את יהדות אשכנז. יהודי ספרד גורשו, אך יהודי אוקראינה גרצחו בגזרות ר"ח ות"ע, אך למרות זאת התאושש אשכנז תמיד והקים מבצרים חדשים, בפולין, בנרמניה, בארצות הברית ולאחרונה בישראל. לעומת זאת לא התאוששה הציביליזציה היהודית-ספרדית מעולם מהמכה שהונחתה עליה בגירוש ספרד. קמו לה מרכזים בצפת, בסאלוניקי, באנגליה ובהולנד. אולם הללו היו רק צל צילו של המרכז בספרד. היענה כי הסיטואציה הגיאוגרפית של אשכנז היתה טובה משל ספרד אין לה יסוד. נהפוך הוא: מצבה של ספרד היה טוב לאין שיעור משל אשכנז. היא שכנה בקרב עמים נוחים יותר, פחות אכזריים, ליד חופי הים התיכון המאפשרים תנועה ובריחה לכיוונים שונים. ואילו אשכנז היה שבור ביבשה גדולה- שאין ממנה מוצא ושתפכה לו לבסוף למלכות מוחית. במצורכת החחרות הגדולה שבין אשכנז ובין ספרד היו כל היתרונות לצד האחרונה. פחות של אשכנז היה בעליונות הארירה של לאומיותו לעומת זו של ספרד. התנאים בהתרחיה, בהקופת הזחור שלה, כשפתחה שעריה בפני גולי ספרד, היו טובים יותר מאלה

מרכז הנוכח של החיים היהודיים בספרד אל המדינות הנוצריות קאסטיליה ואראגוניה, שבהן הניעה הצירה התרבותית של יהדות ספרד לשיא חדשי, ובנוכחה ראו העמים היהודיים את העם היהודי-ספרדי כמחזיק בכתר ההמוניה והעליונות היהודית. המסורת של שיתוף-פעולה מרחיק לכת עם יהודים, שעוצבה בתקופת הריבונות הערבית בספרד, נמשכה גם במדינות הנוצריות, ויהודים רבים תפסו בהן מקום מיוחד למרות ההגבלות הגוברות וההסתמה הנוצרית המתריפה. השוני בין שני העמים היהודיים, הספרדי והאשכנזי, התבטא בתגובה היהודית על הרדיפות הנוצריות שנערכו בנרמניה ובספרד. והרי דוכנוב: "כל נהנסו יהודי ספרד בקיץ 1391 באותם הנסיונות הקשים, שנגזרו לפניהם בקיץ שנת 1096, על הרהיין. רבים מיהודי ספרד מסרו את נפשם על אמונתם, אבל ברובם לא היו מוכנים. לפורענות כמו אחרים מצער להרי הפירנאים. יהודי אשכנז היו יותר מקשיים את השם ורק במקרים יוצאים מן הכלל היו המתנצרים למראית עין, ומדי לאור צאת האויבים שבו ליהדותם בגלוי, ואילו בספרד נמצאו מוצרים יותר מקודשים שמסרו את נפשם. אנוסים" אלה המשועבדים לנצרות היו כפופים להשגחת הכמרים והיו מוכרחים לקיים למראית עין את כל מצוות הכנסיה, ואילו את מצוות היהדות יכלו לקיים רק בחדלי הדלים" (הוצאת ידיעות אחרונות, כרך ג', עמ' 1154).

אשכנז לא ידע מעולם את המכה של שכבת-אנוסים עצומה. נגע זה לא אכל מעולם בבשרנו. היהדות תובעת המלימות ושלמות ואינה סובלת את השנויות של אנוסים. מוטב ליהדות כי האנוסים יתגזרו מכפי שיהיו שייכים לה לחצאין. ההיסטוריה עוד עשויה להוכיח כי אושוויץ וטרבלניקה הניקו ליהדות אשכנז פחות מכפי שהניקו ליהדות ספרד והאנוסים. היהדות אינה מתיראת מהשמדת ומדורות-אינקוויזיציה. הללו מחלישות את כוחה רק זמנית. אולם תוצאות ושנויות הן לה מכה מוחית. המתקור ההשוואתי בין תגובות יהודי אשכנז ויהודי ספרד על גזירות הוא מצומצם ביותר, אך אם יעמיקו בו הוא אף עשוי להוכיח כי מכת האנוסים פצעה את יהדות ספרד יותר מהגירוש.

רק בתקופה מאוחרת מאד, בימי מנדלסון, נתנסה אשכנז ביהתי קירבה בינו ובין העמים השלישיים, כפי שיהדות ספרד נהנתה מהם במאה השמינית. העם האשכנזי נתגבש בקרב עמים אכזריים ורצחניים, שלא ביקשו את קירבתו, ואת יהבו השליך אשכנז לא על רקומת חושי קירבה עם בני העמים הזרים אלא על הישול כוח פנימי ועצמי כדי

היה: אשכנז על ספרד הוא כל כולו פנימי ומקורו בעליונות השבעית של תלואות האשכנזית על הספרדית. המאבק בין אשכנז ובין ספרד הוא הגילוי המרכזי בחיי העמים היהודיים בארץ השנים האחרונות והנצחון של אשכנז הוא בעל משמעות עצומה. נצחון זה הוא נצחונם של האיראניים לאשכנז האשכנזי על הרציונליזם של ספרד, של העדפת-החוכן האופיינית לאשכנז על העדפת האנרגיות האופיינית לספרד. החזירה הספרדית אל הצורה ואל ההגיון נטייתיה במפח נפש והשאירה את ספרד בלי צורה ובלי הגיון, ואילו המביטה התמימה והקשוחה של אשכנז אל התוכן לא זו בלבד שתעניקה לו תוכן אלא הנחילה לו תפארת-צורה והרפואת-הגיון במרה שספרד לא זכתה להן מעולם.

ד

כל עם יהודי תלמוני הראה עצמו מורם משאר העמים היהודיים, נטה להתנאות ולטפח בקרבנו רגשי התנשאות. אך יהודי ספרד הגדילו בגאונות זו יותר מכל שבט יהודי מורם אחר, ויש רושם כי היותם זו הפכה בקרבם לתבונה בטיסית שנבצר מהם לשלוט עליה ולרסנה. במשך 500 השנים שבין הגירוש הראשון מצרפת, בשנת 1306 ובין הגעת החדשה, היו המגזעים בין יהודי ספרד ויהודי אשכנז מצומצמים מאוד, ועל כן לא הייתה זירה בה יוכל יצר התחרות הספרדי לבוא לידי ביטוי. בנדידותיה אחרי גירוש ספרד נתקלה היהדות הספרדית כמעט אך ורק ביהודים מזרחיים ירודים ועל הללו נגזר לסבול מהתנשאותה. אולם במחצית השנייה של המאה ה-17 נחרבה המגזעים בין יהודי ספרד היושבים בערי החוף של הולנד, גרמניה וצרפת ובין היהודים האשכנזיים. האחרונים התחילו בנדידתם מערבה, שהביאה ליצירת הישובים האשכנזיים הגדולים באנגליה וארצות הברית האמריקנית, ותוך כדי כך נתקלו ביהודים ספרדיים שקדמו להם. יהודי ספרד העשירים והמיוחסים התיחסו בגאון בה ושנאה אל האשכנזים העניים, אולם הם לא היה בו משום הריגה מהיחסים ששררו בדרך כלל בין העמים היהודיים. הרבה יותר מסובבת הייתה נטייתם של גבאי ספרד לתת ביטוי לבוים זה בתחברות והצהרות המפתחות אל העולם הנוצרי. אחד המתחזלים בהלשנה זו היה הגבאי הספרדי יצחק די פינטו, מאמשטרדם, שהשיב לוחשי

ששררו בפולין קושטא והמה באותם ימים מרכז תרבותי עולמי, ואילו פולין הייתה פרויבנציה נידחת וארץ של ביצות ועפרות. המשטר הסובלני והפלאוריליטי ששרר בתורכה איפשר הקמת ישובים ספרדיים גדולים. אך יהדות ספרד הצליחה בדבר רק במידה מצומצמת. יוסף הנשיא קיבל צארטר להקים נסיכות בארץ-ישראל, אך ההזדמנות החזרה במינה הוחמצה. בארצות אמריקה הליטונית היה סיכוי להקים ישובים יהודיים גדולים, אך יהודי ספרד שהגיעו לשם התבללו ונסמנו. אשכנז נכנס לעת החדשה דרך השער הנפלא של המסירות, התנועה הממנית המודרנית הראשונה באירופה, החזרה רגשות עזים של חיבה לזולת וצדק סוציאלי. ספרד נכנסה לעת החדשה דרך השער של התנועה השבתאית, תנועה רגרכיבית, אשר מקומה היה בימי הביניים ולא בתקופה המודרנית. בעשירי הפך לסמל חינוכי מפרה ושבת; צבי נעשה מקור של אכזבה ומפח נפש. בכל מקום גבר אשכנז על ספרד. הוכחנו עצמנו חזקים מספרד בהולנד. העמדנו בעל את ספרד באנגליה, בה הייתה מורשתה מזרחי דורות. לא היושבים הספרדיים המקיפים את ארץ ישראל מכל עבריה בנו אותה, הפרו את שממותיה והקימו בה מדינה, אלא יהודי אשכנז החזקים, אנשי רוסיה, פולין ואף סיביר החזקוה, הם ששמו קץ לתנועה האופפת את הארץ ואת הישוב הספרדי אשר בה, השררו בתרומה. גרמה הדבר כאילו בכל מקום ומקום הטיחה התיסוריה על אשכנז להצליח במשימה בה נכשלה ספרד. אשכנז הקים ישובים גדולים בארצות הברית, ניצל כראות את הצארטר על ארץ ישראל, בנה בה מדינה וקבע אליה את השבטים הספרדו-מזרחיים הפזורים. זאת ועוד: אשכנז ידע לאחד את שבטיו ולהכנסם לעם מלוכד אחד. הוא יצר לשון עולמית גדולה, את היידיש, שקשרה ומקשרת בין השבטים הללו. הוא הקים ארגונים בינלאומיים עצומים המתרבים יחזיו את חלוקת השונוים של האומה האשכנזית. ספרד לא הצליחה בכל אלה, היא לא אחזה את שבטיה וכניניהם נטושה שנאה מרה, בחוד בין החלק האירופי הנוכר-לאריתו ובין החלקים הדוברים ערבית. היא לא הצליחה להקים ארגונים עולמיים וכמדה שהם קיימים הרי אינם אלא בחוקת צללים לעומת המוסדות האשכנזיים הגדולים. את השוני הזה שבגורלם של ספרד ואשכנז מנסים גבאי ספרד ועוזריהם האשכנזיים לחסבל בתנאים שהאזרו, כביכול פנים לאשכנז והתאכזרו לספרד. אך טענות אלה בשקר יסודי. נהפך הוא: הגורל המתאכזר דווקא לאשכנז והמול שיתק דווקא לספרד.

משמלתיות כמו לקתלים אך דחתה החליטה בענין היהודים. דוכנוב אומר:
"זאת הייתה מהלומה מוסרית לכל העם היהודי ולא ליהודי צרפת
המוצעים בלבד. כך הבינו את הדבר האשכנזים שבאלזס לוהרינגיה,
המורכבים ביהודי צרפת, שהיו עשוקי משפט ונאמנים ללאומיותם. לא
כן התחסו אל הענין "המלחיסים" המצטטים — הספרדים הבודדואים שהיו
נכונים להיות ל"צורפתים בני דת משה"... ופתאום ערכבו אותם את
המלחיסים הללו, בהחלטה לדחות את שאלת היהודים, בתוך אותם
היהודים האומללים, "האשכנזים, שאין להם גם זכויות אורחיות יסודיות
ולשהחזרתם הלאומית יקרה בעיניהם".

"כמעט שנתהפכתם החלטת 24 בדצמבר פני יהודי בורדו אל האספה
הלאומית באגרת מחאה והוכיחו... כי היהודים "מצצאצי הפרוטגונים"
שהתשיבו בדרומה של צרפת. על יסוד "מפנטים" נתונים מאת המלך...
ועל כן חושבים הם, הבודדואים, את עצמם לנעלבים, שכללו אותם
בהחלטת האספה הלאומית יחד עם "יהודים מגזע אחר".

דוכנוב ממשיך לספר: "את אגרת הבודדואים בתחומת מורשתם
ומאזים והמשה עשר "בעלי בתים" הפיצו בעם ושילחו אל חברי האספה
הלאומית, ובאופן זה הוכיחו בפומבי, כי שני שבטי יהודים יש בעולם:
אחד "פרוטגונים" בעל פאטנטים, פאטריטי וראוי לשייכותיות גמור,
ואחד "אשכנזי" — קנאי ובלתי ראוי לזכויות אורחיות... המלאה החליטה:
"המהפכה שהורה ויסדה את זכויותיהם של כל האשכנזים אינה יכולה
לשלוט מאיזו הבורח אורחים שמתהיה את הזכויות שניתנו לה מכבר,
ועל כן מציע הועד לפני האספה, בלי החלט דבר על השאלה הכללית
(על דבר היהודים בכלל), לתת ליהודי בורדו מה שהם זורשים בצדק
ולתקורם לאורחים אקטיביים על פי התנאים הקבועים לכל האורחים".
כאשר נקראה ההצעה הזאת קם שאזו רב באלים. על הבימה עלה הצורך
רוובל ופתח בקנטור: "הנה, מציעים לכם, אדוני, שיהודי בורדו
לא יהיו נחשבים ליהודים"... והשתלח להוכיח שהצעה זו של הועד
הקונסטיטוציוני מתנגדת להחלטה שנתקבלה בכ"ד בדצמבר. אם ינתן
שויון ליהודי בורדו אין יסוד למנוע מיהודי אלזאס, והנה דבר שיש בו
סכנה, כי השוואת זכויות היהודים תגרום פגיעה בהם באלזאס...
ברוב דעות גדול החליט: "האספה הלאומית קובעת להלכה, שכל
היהודים הידועים בצרפת בשם פרוטגונים, ספרדיים ואפינוניים, יש
לתת להם כל אותן הזכויות, שהיו נתונות להם עד כה על ידי פאטנטים

על דברי ההשמעה שהאחרון פרסם באחד ממאמריו, והרי דברי דוכנוב:
"העשיר המשיביל מאמטרדם, יצחק די פיסטו, ראש הספרדים
המיוחסים, יצא להגן על עמו והביא כמה נימוקים חשישים. בספר הפולמוס
שלי "היהודי בקורה" (צרפתית, 1762) טוען הוא שיש להבחין בין יהודים
ליהודים: "היהודים המפורדים בין אומות העולם מסגלים לעצמם את
אט את מדות יושבי הארץ. היהודי בלונדון אינו דומה ליהודי שבקונסטנטינ
נפול, כמו שיהודי זה אינו דומה למורדן שבארץ הסינים. היהודי
הספרדי בבורדו והיהודי הגרמני במזין הם בריות שונות זו מזו בתכלית.
היהודי לובש בכל ארץ את צורת יושביה, והוא נאמן לכל בעלי השלטון,
הנתונים לו מן ומקלט. אבל חלטר דן את כל היהודים כחטיבה אחת
ויצר תמונה שאינה אלא מפלצת שוא". "ישים נא חלטר אל לבך —
מוסיף המחבר — להבדיל בהחלט בין יהודי, ספרד ופורטוגל מצד
אחד ויהודי יתר הארצות מן הצד השני. כי אין שום צד שיהיה בין
אלה ואלה". והוא מביא ראיות למסקנה זו: הניגוד בין "שני הגזעים"
הללו גדול כל כך, עד שיהודי ספרדי המתחמת עם יהודים גרמנים
חייב לצאת בעל כרחו מן המקלה. ברור להם לספרדים, שרק הם
צאצאי שבט יהודה ואבות אבותיהם באו לספרד בימי גלות בבבל.
(הוצאת ידיעות אחרונות, כרך ד. ע' 1659)

גבאי ספרד לא נרתעו מהלישנה גלויה בפני הרשות הגויית,
והרי דברי דוכנוב: "בתחילת המאה השבע-עשרה גדלה קהלת הספרדים
בלונדון עד כדי כך שכבר היי לה שנים או שלושה בתי כנסיות, ואלוהם
נצטרפו כמה מוסדות של צדקה ובתי ספר. בצדה נמתחה את אט קהילת
אשכנזים. יוצאי גרמניה ופולין הראשונים הגיעו ללונדון דרך המבורג
ואמסטרדם בעשרות השנים האחרונות של המאה השבע-עשרה. שלטון
העיר השתדל בכל כוחו לעצור בעד זרם האורחים העניים. כשהגוישו
אבות העיר בשנת 1677, מבני הנכר העניים הקוראים לעצמם יהודים"
הוחלט שלא לתת להם להבא ולהיכנס ללונדון ליהודים "בלי תוך הגוף".
לגורה זו גרמו כמו בבורדו, התביעות של בני הקהלה הספרדי, שעדיין
לא הרגישו עצמם בטוחים ופחדו שהאשכנזים העניים יחללו את כבודם
בעיני הגויים". (שם, ע' 1671).

מסוכנת ביותר הייתה המלישנות של גבאי ספרד שהוגשה אל
האספה הלאומית הצרפתית אחרי שבהחלטמה מיום 24 בדצמבר 1789
החליטה לתת ללא קתוליים זכות בחירה אקטיבית ופאסיבית הזכות למשרות

התערערות העולם הרומי והשאלה האשכנזית

א

בשנת 55 לפנה"ס לחם יוליוס קיסר בשני שבטים גרמניים שהצו את הרהיץ והעמידו את עצמם כהיילים שכירים, לרשות הגאלים המתקוממים. בעת שביהת נשק ומשא ומתן עם ראשי שני השבטים הללו, גרמה חטיבה גרמנית להפרה קלה של שביתה הנשק, כפי הנראה בשנתה. יוליוס קיסר השתמש בעובדה זו כבעילה וטבח את הגרמנים על נשיהם וטפם ולא הותיר מהם נפש חיה. בעקבות הפעולה הזאת הקיסר גשר על הרהיץ וחיליו חצו את גנהר וערכו פשיטה בעברו השני. היה רושם כי הוא מתכוון לכבוש את גרמניה, אולם אחרי ההור שני העריף להיסוג וגמר אומר לראות בהדין את גבולה של האימפריה. מאוחר יותר, בימי אוגוסטוס, נכבש אט אט השטח הגרמני ממערב לאלבה והפך לקולוניה רומית, אולם בשנת 9 לסה"נ עורר ראשי-שבט גרמני צעיר, ארמיניוס, מרידה, ואחרי שמשך את המפקד הרומי, וארוס, למארב, השמיד את 20,000 חייליו. מאורע זה סתם את הגולל על התכנית להפוך את גרמניה לחלק בלתי נפרד של העולם הרומי. במרוצת הזמן נעשתה גרמניה לנוצריה, מבלי שעברה את החהליך הציביליזטורי שבמגע עם העולם הרומי, כפי שהחליך זה עבר על גאליה. עובדה זו נתנה את אותותיה בגורל אירופה במאה ה-19 וה-20.

בתקופה זו החזיל העולם הרומי להראות סימנים של התערערות. בגרמניה נהגלו תסיסות גועניות מסוכנות. השואבות את כוחן מהמיסים הגרמני הקדום, אשר ארמיניוס הצילו מהכוסה גמורה בידי רומא. באירופה

מאת המלך, ועל כן יכולים הם להשתמש בכל זכויות אורחים אקטיביים, אם יתאימו לתנאים שנקבעו להם על ידי האספה".
 כך הבטיחו לעצמם הספרדים שיווי זכויות והשאירו את האשכנזים מופלים ומשמצים. שיווי הזכויות לאשכנזים ניתן כאשר אי אפשר היה לדחותו עוד. דובנוב אומר:

"לכסף הגיעה השעה, שאי אפשר היה לדחות את שאלת היהודים לזמן אחר. אחרי יגיעות שתי שנים גמרה האספה הלאומית "המנוכחת" את עריכת הקונסטיטוציה, והמלך אישר אותה (14 בספטמבר). מיסודותיה הכלליים של הקונסטיטוציה שכל האזרחים היושו על ידם יצא מאליה גם שויתן היהודים". (שם, ע' 1750).

ההיסטוריונים האשכנזיים סרכו ויהו מה לכנות את הילד בשמו. אילו פירשו את העובדות כהיותו היו אומרים כי לפנינו מלחמה בין שני עמים יהודיים, שבה משתמש הצד המתקיף לא בנושק אלא בחרב פייפות של ההלשנה. מקרי ההלשנה שהבאנו אינם אלא חלק זעיר ממסע שלם של השמצות, הכשלות וחבלות שהתפעלו על ידי ספרד ונגד אשכנז. כאמור, התחיל אשכנז לזרום מריכוז הגדול במזרח אירופה אל האזורים החדשים והפתוחים של צרפת ואנגליה, ואל הקונטננטים ההדושים. זרימה זו הייתה חיונית לאשכנז, כי מזרח אירופה הפכה לחוזם של אנטישמיות דחושה, אשר בו התחילו להתחזות המתאליכים שהגניעו לסופם המתועב בשוואה. היציאה של המוני אשכנז ממזרח אירופה הייתה מותנה ברצון הטוב ובאהדה של עמי המערב. הצרפתים והאנגלים. בלי אהדה זו היה אשכנז נבלם ביציאתו ונשאר תקוע במלכודת. בשלב גורלי זה מהרה ספרד ותקעה סכין בגבו של אשכנז. השטח האטלנטי היה רחב די הצורך בשביל שני העמים היהודיים. אולם מחשש פן יכולע לה במקצת גמדה ספרד אומר לחסום את הדרך בפני אשכנז. אילו נכלה ספרד להקים לאורך גבולות מערב אירופה שורה של משמרות מזוינים המונעים יציאה אשכנזית הייתה עושה כן. אך מאחר והדבר נבצר ממנה אחזה בנשק ההלשנות וההשמצות. זה היה "מליוג גלויות" בנוסח גבאי ספרד. היה זה גם נסיון ראשון של אשכנז במגע עם עמים יהודיים אחרים ועם מדת "הסולידריות" שהם מגלים כלפי אשכנז. לקח זה חייב היה להביא את אשכנז למסקנה כי עליו לעצמם עד למינימום את קשריו עם ספרד ועם חבר העמים היהודי ולפתור את בעיותיו כמותו הוא אולם ההתפתחות הלכה בכיוון אחר לגמרי.

אתה מאד את הפועלים היהודיים בלונדון, אך למרות זאת הוא יהודי טיפוסי, נצר של דורות רבני אשכנזי. ספרו "הקאפיטאל" יש בו דמיון רב לתלמוד ולכתובים יהודיים דתיים אחרים, והפאתוס הסוציאלי של מארכס הוא כל כולו פאתוס שמלי היוקד באש המלחמה התיכונ. התקוממות העבדים בעולם הרומי ומרידת הארכים המשועבדים באירופה של ימי הביניים לא תביאו המורה הברתית, מאחרי המרידות הללו לא עמדה תורה הברתית, המסדר הברברי הן באימפריה הרומית והן בימי הביניים היה נהג לשלטונם של פיאודלים ומיחוסים. בשתי תקופות אלה נשען השלטון על הורעו של חיללים שכירים, המוכנים ומוזמנים לדכא כל התקוממות הפוגעת באלה המשלמים להם את שכרם.

אולם, עם בוא המאה ה-19, נשתנו התנאים מקצה אל קצה. המהפכה הצרפתית מוטטה את הפאודליזם. במקום הצבא המצמדי של פאודלים והצבא המצצועי של שלפירים קמו צבאות המוניים. אחוז הפועלים התעלהיים בפורלטריון נחמט ולעומת זאת הלך וגבר בו חלקם של פועלים העובדים בתעשיות גדולות ומרוכזות, החיוניות למשק התעשייתי. כך בשלו התנאים להתקוממות העשוקים, ל"מרדת עבדים" מודרנית. אולם סיכוי זה, כדי שיצא מהכוח אל הפועל, הצריך ניצוצות של אשדות טרנסצנדנטלית, ויסודות של תורה הברתית חדשה, שסופקו מהמקור היהודי העציקי, והמספק היה קארל מארכס. הייתה זו מהלומה יהודית בעולם הרומי, שבאה כמהלומת נמר למכות שהיהודים ספגו מאספנינוט וטוטוס לפני 1800 שנה. ישו הביא לעולם הרומי גן צדן של צולם הבא שירש את גן העדן המוכיב של העולם הזה, במסגרת היי-השטח הרומיים. ואילו מארכס הביא לעולם הרומי המאוחר גן צדן קומוניסטי של העולם הזה, שבא לרשת את גן העדן של העולם הבא מיסודו של ישו.

ג

גורם מבריע שהגיביר לאין שיעור את המסיסות השונות, החברתיות והאלאומיות הממסיסות את יבשת אירופה, היה הגורם של ריבוי האוכלוסים. המפירי אורטגה אי גאטס, קובע בספרו, "מגד ההמונים", בהסתמכו על המסציוולוג הגרמני וורנר זומבארט, כי בשנת 1800 ישבו באירופה 180 מיליון תושבים, המספר הגדול ביותר שהיה ביבשת זו עד כה, ואילו

המזרחית, בשטחים המממשיכים מנגולות פולין ועד האוראל, קמה ציביליזציה סלביית, ספוגת השפעות אסיתיות-שאטאיות. זוהי במידה רבה לרוחה של רומא. נסיונו של נפוליאון לכבוש את רוסיה ולספחה כפולבי-נציית-ענק אל העולם הרומי נכשל, ומיד אחרי כן התחילה הסתעפות רוסית על מערב אירופה. יתר על כן: כל עוד לא נמפוררה האימפריה הרומית במערב היה האי הבריטי פרובינציה רגילה, נידחת במדה רבה, של המלכות הגדולה. אולם מן המאה ה-17 התחילה אנגליה להשפיע על גורל מערב אירופה במידה מרחיקת לכת, לסכסך עמים ולדאוג לשינויי משקל שבו מתחיקה אנגליה בגפש המאוניים. מדיניות זו שנתחלה על ידי אנגליה תוך הסתייעות בכוחות האימפריה הצבוענית שלה, הוריים לעולם הרומי, החלישה מאד את הכוחות המסורתיים המסיטיים של עולם זה. הנמצאים בלבה של מערב אירופה. כל הגורמים הללו קמו על העולם הרומי לערער ולקעקעו. אולם עליהם עוד נוסף עוד גורם — הגורם היהודי.

ב

המלחמות היהודיות-רומיות היו המאבק המזוין הגדול ביותר שנתחל על ירי היהודים בעד השליטה על ארץ ישראל. המלחמות הללו והקפוחות המתיחות שקדמו להן ובאו אחריתן נמשכו כמאה שנים. הן חרבו מנגבולות ארץ ישראל ונתנו אותותיהן בשורה של ארצות מזרח-תיכוניות. אילו פרצה המלחמה לא בתחילת המחצית השניה של המאה הראשונה, כאשר האימפריה הייתה בשיא כוחה, אלא בעוד מאה או מאה וחמישים שנה, כי אז יתכן שהיהודים היו מקימים ממלכה מורדתית-יכונית גדולה, וכל המיסוריה העולמית הייתה נעה במסלולים אחרים. לרומא היה קשה מאוד שלא להסתבך במלחמה זו מאחר שהיהודים התגורו בקיסר בצורה שפגעה ביציבות האימפריה. אך למרות זאת היו חורבן הבית והשמדה חלק גדול מהעם היהודי מצעש-דריסה אכזרי מאין כמוהו. הפשרה שהושגה אחרי כן, שנתנה ליהודים את האפשרות לחיות כאומה המוחותרת על שלטון טריטוריאלי, לא תשכיתה מעולם מלב היהודים את הרגשת העול שנגעשה להם. המיעוטים הלאומיים היהודיים בעולם הרומי היו בו תמיד יסוד זר ועוין המבקש לקום את נקמתו במישורים רוחניים. קארל מארכס ביקה את אלהי היהודים והיה זר ליהדות (אם כי

וכל הסימנים הטבועים בהם מיוחדים להם מקום של אומה קטנה אך בינונית.

כוחו של אשכנז הוא קודם כל וראשית כל בשלשונו הארזי על הממנים. כל שאר העמים היהודיים לא עצרו כוח להגניע אל המאה העשרים ולקנות בה אחיזה של ממש. העמים היהודיים האפרו-אסייתים תקועים בומני עבר שונים, למן המאה ה-13 ועד ה-17, ויהודי הארצות חדלו לצעוד עם הזמנים. בתלמים שונים של המאה ה-19. לעומת זאת נבנס אשכנז אל המאה ה-20 בעוצמה רבה. ולא זו בלבד שנבנס אלא היה אחד העמים הארזיים המבוססים את המאה ה-19. בניסמו של אשכנז אל המאה העשרים היתה יותר מלאה יותר מוצלחת מזו של עצמים אירופיים רבים היושבים על אדמתם, במאות ה-19 וה-20 נוצר שלב חדש במאבק בין יהדות אשכנז ויהדות ספרד. אשכנז הגמיד וניגס את ספרד ושם אותה ללעג. גם תקופת הזוהר של ספרד, הקצרה והחולפת, של הזוהר והועמדה בצל לונכה ההישגים העצומים של אשכנז. הטענות של גבאי ספרד כי הנסיבות הפוליטיות היו לטובת אשכנז בשקר יסודי. הזוהר הערפתי לצפון אפריקה שהחלה עם כיבוש אלג'יר בשנת 1830 יצרה תנאי-התפתחות טובים בשביל הישגים היהודיים שם. נוסף לה היו לספרד ריכוזים יהודיים בבלקנים, באנגליה, בצרפת ובחולצה. השקיעה הספרדית והעליה של אשכנז לא נבעה מהשוני בתנאים ההיצויים, אלא מהעצמה והסיסורית הפנימית הטבועה באשכנז ובחולשה המקבילה של ספרד. התחרות הממושכת בין אשכנז ובין ספרד נסתיימה במאה ה-19 בנצחונה המכריע של אשכנז. על עליונותו של אשכנז לגבי עצמים יהודיים אחרים אף מיותר להרחיב את הדיווח.

הריכוז הטבעי המהיר של אשכנז באירופה התמיר את מצבו. התעצמותו הגדילה את הסיסות השנאה ואת השולל הארסי. אולם התעצמות מספרית זו של אשכנז לא היתה סיבה להגברת האנטישמיות גומה לכך סיבה נוספת שמקורה בצורת החיים בין היהודים ובין העמים הנכרים. הפשרה נוספת שהושגה בין היהודים ובין הרומאים בתום תקופת המלחמות הרומיות-יהודיות החירה ליהודים להתקיים כעם בתנאי שיוותו על כל שאיפה להשפיע על גורל פוליטי של שטחים וירכוז את מאמצם למטרה אחת ויהודי: שליטה על זמנים והבטחת חיי נצח. בהסדר הבתל-כיתוב, היהודי-רומי, התחייבו היהודים לחיות בנטו ולא לצאת ממנו כל עוד לא התערב גורם משיחי ושיינה את פני הדברים. אולם

בשנת 1900 הגיע המספר ל-460. יש לציין כי במאה זו הגירו מאירופה לאוצות הברית קרוב ל-60 מיליון נפש, ועוד מיליונים רבים הגירו מן האזורים האירופיים של רוסיה אל אוריה האסייתים. ריכוז האוכלוסיה והחריף ותנביר את התמיכות, בפרופורציה שהינה כפי הנראה לא אריממטית אלא גיאומטרית. יתר על כן: אורטנה אי גאט מציינ כי הריכוזי המהיר שיבש את יחסי הכוחות באוכלוסיה בין האלמנטים המערובים והמשיכילים ובין האלמנטים הנטיים הנשטים לראשות סאודיטיים. בעוד שהאזרח היהסי של הראשונים פחת, נתרבה האזרח היהסי של האחרונים במידה מפתיעה. האוכלוסיה של אירופה בשנת 1900 לא זו בלבד שהייתה גדולה פי שניים וחצי מזו של שנת 1800, אלא היתה שונה ממנה. נהלשו בה, באוכלוסיה זו היסודות של סובלנות לאומית ומעמדית, הטמונים במעמדות הגבוהים, הממשיכים במסורת של העולם הרומי, ולעומת זאת גברו בה מאוד היסודות הסוגדים ליערים פרוציים וסדיסטיים. התפתחות זו לא ניבאה טובות לעם האשכנזי באירופה.

הריכוז המהיר של האוכלוסיה נתן אותותיו גם באומה האשכנזית. יושבת אירופה. בסוף המאה השמונה-עשרה מנו היהודים בכל העולם כשני מיליון וחצי, מזה מיליון וחצי באירופה. בשנת 1880 מנה אשכנז עם השלוחות שלו מעבר לים כ-7 מיליון נפש וערב מלחמה העולם השניה מנה אשכנז באירופה כ-10 מיליון נפשות ובארצות שמעבר לים כחמישה מיליון נפשות. אשכנז היווה בתקופה זו כ-95 אחוז מכלל חבר העמים היהודי. גדולתו של אשכנז אינה כוחו המספרי בלבד, אלא במיבצעו היחיד במינו בתולדות העמים היהודיים. בשום תקופה בתולדות ישראל לא הגיע שום עם יהודי להתעצמות מספרית, התפורות גאוגרפית, גיבוש ישובים יהודיים מצופפים וארזים, כפי שדברים אלה נתקיימו בקורות אשכנז בתקופת השנים שבין המהפכה הצרפתית ימלומת העולם השנייה. ההיסטוריה היהודית כאלו פילגה וחילקה במכתות את חבר העמים היהודי לשני חלקים: אשכנז האזיר, המסוער, שופע כוח נעוריים והולך מחיל אל חיל, ומצד שני העמים הספרדי-מזרחיים הרדומים, הנחשלים והמתנוונים. האומה הקטנה של דוברי לאדינו, בארצות האלדק והלבנט, שימשה כעין חוליה ביניים בין אשכנז ובין העמים היהודיים האפרי אסתיים. יהודי הארצות מצטיינים בבריאות סוציאליה נפלאה, ובה הם דומים ליהודי אשכנז, אולם הם חסרי התנופה האשכנזית הספציפית,

היהדות האפרו-אסיאתית וכן אשכנז יהודי הלאדיני עמדו על רמה סוציאלית גבוהה, אולם מצד שני היה זה כוחם הכמותי והן כוחם הרוחני בדרגה של בניגוניות, והם מנעו יצירת סמכות חריף ביניהם ובין שכניהם. השוני ההיסטורי בין אשכנז וגורלו המיוחד הזדקרו בצורה דרמטית בנקודה זו של קונפליקטציה עם העמים הנכרים. באותה ובמפותחים וכל סממן ולשון שבעולם הנכריה ההיסטורית כי גורלו של אשכנז שונה מזה של שאר העמים היהודיים וכן הדיבור על הגורל היהודי המשותף אין לו כל אחיזה במציאות.

הפתרון לשאלה האשכנזית היה יכול להיות רק אחד: מדינה אשכנזית שהיא המשך של ממלכת יהודה, ממלכת השבט הגדול והמצליח. לא היה כל חובה על אשכנז לדאוג לעמים היהודיים האחרים. סולידריות כזו איננה קיימת בהיסטוריה היהודית. יתר על כן: מסוף המאה ה-17 והלאה כאשר התחילה הזרימה של יהודי אשכנז מערב נהמסו היהודים האשכנזיים במולדתם "שגילו כלפיהם גבאי ספרד ברדיפותיהם ובהלשונותיהם. היה בכך לקח טוב ואחרת מועילה, יכולנו לשנות מהדפוס ההיסטורי ולהקצות מקום במדינה האשכנזית גם ליהודים לא-אשכנזיים, אולם במספרים זהומלמים את אחוזם בחבר העמים היהודי, ובצורה שיישמשו במדינה האשכנזית ולא יגרעו לעולם מהותמה האשכנזי המובהק. מסכה היחסים בין העמים היהודיים השונים היא אתה הדומסיות והטרגיות ביותר בהיסטוריה היהודית. המיזוג של עמים אלה הוא קשה כקריעת יש סוף, ושילוב מוצלח של העמים הספרדו-מזרחיים בתוך מדינה אשכנזית גדולה הוא ענין קשה פי כמה מהקמת המדינה הזאת עצמה. כאמור, מהותנו של אשכנז היה לדאוג לעצמו בלבד. ראשית כל משום שכל עם יהודי חייב לדאוג לעצמו, ושנית בגלל חריפות הסכנות שארבו לאשכנז. בראש וראשונה שומה היה על אשכנז לקבוע כי דרכו לפתרון בעיותיו תתנהל לא במסגרת המוסעות ורבות-המזימות של חבר העמים היהודי אלא במסגרת אשכנזית טהורה ובלעדית. ועל הכל: שומה היה על אשכנז להתחר מאויבו ההיסטורי הפנימי, גבאי ספרד. אחרי כל מה שכתב זה צוללה לעם האשכנזי במאה ה-17, 18 ואף ה-19 לא היה כל מקום לשיחוף פעולה בין אשכנז ובניה.

בנקודה זו הלה התפתחות מענינת הקשורה בשמו של היהודי הספרדי הגדול, משה מונטיפיורי. אין ספק שהתכוון בכנות ובתום לב לטובתם של יהודי רוסיה כאשר השתדל בשבילים. טהור לבו וטהור

למן המהפכה הצרפתית הפרו היהודים את המתכותם זו. הם יצאו, או יותר נכון הוצאו, בהמוניהם מהגטאות, התערבו בחיי העמים הנכרים והתחילו להשפיע במדה מרדוקת לכת על חיייהם. היהודים החסיטו מהם כות, הפילו ובוצרו משטרים, העלו והורידו שכבות ומעמדות. הם הפכו לגורם מכריע במאבק על גורל שטחים ותוך כדי כך הקימו לעצמם שובאים-בנפש בקרב מתחריהם, מבלי שתהיה להם מדינה שמאחורי חומותיה ויכלו להתגונן. האנומליה של הקיום היהודי במאה העשרים המבטאה בכך שקיום זה חרג ממסגרת של גיטו מבלי שיצר לעצמו מסגרת של מדינה. אין לשכוח כי קווי היסוד של אפשרויות הקיום היהודי בודרנו הונחו על ידי שני תגורמים היהודיים במאבק היהודי-רומי לפני 1800 שנה, המורדים ויוחנן בן זכאי המורדים ביקשו להבטיח קיום נורמלי ושליטה נורמלית על שטחים, ויהי מה. יוחנן בן זכאי גרס גרס חיי גטו של אומה המבקשת להשיג חיי גטו על ידי קיום בקרב אומות זרות עד בא המשיח. הפונה עורף להתפיסתו של יוחנן בן זכאי נדחק בהכרח אל תפיסתם של המורדים ברומא ועליו להבטיח אחיזה טריטוריאלי נורמלית, בהתאם לכללים הרגילים שאחיות זו נקנית בהם. זרד בנינים בין שתי התפיסות הללו איננה קיימת, והמלמה בלבד כי מצא דרך כזו צועד בשביל המשיל המליך לקסטרופה.

ד

השאלה שתגורה כשאלה היהודים היהת למעשה שאלת האשכנזים. ההתעצמות המספרית של העם האשכנזי והמשפעתו הגדולה על גורלם של עמי הרוב יצרו סכסוך חמור בינו לבניו. לעומת זאת חלבו ונבטמצמו הסכסוכים בין העמים היהודיים הספרדו-מזרחיים ובין שכניהם. המחקר המדעי מציין כי במשך מאות השנים האחרונות עמדו העמים הללו בסימן של תהליכי ירידה מתמזים שטיששו את העליונות היהודית ובצורה זו הפילו את המחיצה הקיימת בין הקבוצים היהודיים ובין שכניהם. השאלה היהודית בארצות המזרח הלבנה והפתרה על ידי תהליכי הניחן הללו, בו בזמן שעל אדמת אירופה היא החריפה יותר ויותר עקב העליה הגדולה, תכמותית והאיכותית, של אשכנז. גם מהותה של זו נודע ליהודי הלאדיני מעמד בנינים בין הישובים הממונים של

יכול היה להיות אך ורק באחת הארצות הגדולות וכמעט-ריקות מצדן לים. כעם אירופי נגזר על האשכנזים ללכת בדרך עמי אירופה. לא ניתן להם לשנות את מסלול ההיסטוריה. בנוסבות אלה הוקצה לארץ ישראל מראש ומלמפלע לכל הייתה מקום משני בפתרון השאלה האשכנזית. וזה מכמה סיבות. ראשית, שטחה המצומצם של הארץ והלות אוצרותיה מנעו התגלות של אומה המונה 15 מיליון ועשויה להגיע לעשרות מיליונים. שנית, השטה של ארץ ישראל אינו שייך לאשכנזים בלבד, אלא לכל עמי חבר העמים היהודי. משום כך לא ניתן להקים על אדמה ארץ ישראל מדינה אשכנזית אידיאלית, המפתחת במלוא העוצמה וללא כל הפרעה את הסוגלות והתכונה הספציפיות של העם האשכנזי. שלישית, הארץ הייתה ברזי התורכים ונוסף לה שיששה סלע מהלוקה בין מעצמות שהתחרו על הסיכוי לרשתה כאשר האימפריה התורכית מתפורר. אילו הקים אשכנז באמצע המאה ה-19 מדינה על אדמ הקונטיננטים היהדים כי אז היינו עכשיו אחת האומות הגדולות בעולם, ויתכן כי גם ארץ ישראל הייתה בידינו. היו לו לאשכנז כל הכלים הדרושים ליישובו של שטח גדול ולהקמת מדינה. הייתה לו לשון עולמית, יריש, המסוגלת לאחד ולהדריך המונים גדולים ועצומים. היה לו חומר אנליטי מעולה, מהם אנשים החיים בעיירות ובכפרים והקרויבים אל צבורת האדמה. אשכנז הצליח תמיד לכל מופעל קונסטרוקטיבי, ואילו ידע להבטיח לעצמו את השטח הנאות באמצע המאה ה-19, היה הופך אותו למקום שבתה של אחת הציביליזציות העולמיות הגדולות. ותר על כן: מדינה אשכנזית באחד הקונטיננטים היהדים הייתה עשויה להיות המשך טבעי להיסטוריה היהודית. ראשית, בזה שהיה בה משום מהותה חולית המשך להיסטוריה היהודית והתחלת ומתחבתה בלי הדין, הן התרחבות רצינית והן התרחבות גיאוגרפית. החילה הייתה היסטורית זו מצומצמת בארץ קטנה בקדמת אסיה. אחרי כן התפשטה התפשטות גיאוגרפית על כפות נוספות וכך כבר התפשטה גם במישור הרוחני בהקנימה מתוכה החילה את הדת הנוצרית ואחרי כן את הדת המוסלמית ולבסוף את דתהצולם-הזהה הקומוניסטית. אולם סיכוי מדיהב זה נמנע מאשכנז ובמקומו באה התפתחות אחרת לגמרי.

הפרעות ביהודים שפרצו ברוסיה בתחילת שנות ה-1880 60 שנה בדיקו לפני שמכונת ההשמדה של היטלר התחילה בפעולתה, היו

כוחותיו של משה מונטיפיורי הם מחוץ ומעבר לכל ספקי, אך יחד עם זאת ברור כי עסקו דגול זה היה לא רק עסקן כללי יהודי אלא בראש ובראשונה עסקן ספרדי, וברור כי היה זה מחובתו להיות עסקן ספרדי. בתור שכתה עשה סיר משה בתכרה את החשבון המר של יהדות ספרד. הוא הבין כי במאה ה-17 וה-18 ניתן ליהדות זו סיכוי מרחיב: להיות מדייכה ומנהיגה ליהדות אשכנז. היהודים האשכנזים המסתוריים מז תברקו של ספרות תור הזהב הספרדי ראו עצמם נוחתים לעומת ספרד ונטו להיות מונתמים על ידי גבאיה. אך בהתבטאותם האליטית דחו הללו את הסיכוי הנפלא ומקצו סכין בגבו של אשכנז. בניתיים הייתה כל ההתפתחות ההיסטורית לטובתו של אשכנז. כוחו הלך וצלה וכווה של ספרד הלך ותש. משה מונטיפיורי הבחין בהתלככים הללו וחש כי יהדות ספרד תהווה ביהדות העולמית איבר מודולרל ושבת שנוא. בבקשו לסלק את מחיצת השנאה בין יהדות ספרד ואשכנז עורר נישואי הערובת אשכנזי-ספרדיים ולכל זוג מעורב הבטיח פרס כספי גבוה למדי. אך עם כל העיצמו האישית לסיר משה מונטיפיורי עלינו לדעת כי פעולתו גרמה לעם האשכנזי הרבה יותר נזק מאשר תועלת. כי עניינו של אשכנז היה לנתק ורחי מה את קשרי השותפות עם גבאי ספרד. באשר קשר זה היה כל כולו לרעתו ולהשלתו של אשכנז.

השאלה האשכנזית הייתה שאלה אוכלוסית-אידיולוגית שנוסח לה קו מחריף וטרני עקב זרותם של היהודים. אך ביסודה הייתה שאלה זו חלק ממכלול הבעיות הבעורות שנוצרו עקב הריבוי העצום של האוכלו-סיה האירופית במאה ה-19 וה-20. היו עוד צמים אירופיים אשר הדרמטיית של בעיותם האוכלוסיות היתה לא קטנה בהרבה מזו של אשכנז. כ-20 מיליון אנגלים היגרו במאה ה-19 מהאי הבריטי אל היבשות שמעבר לים. אלמלא הגירה זו היו מתחלפות באי הבריטי, אשר לא היה מסוגל לספק לחשבויו המתרבים פרנסה כבד, מחוזות ומתפכות דמיום איומות ביותר. לחץ אוכלוסית-פוליטי כבד היה גם באירלנד, איטליה ופולין ורק ההגירה המזורת מטעה התפצצות גורלית. הוריקמה הגדולה התמדתה של אברים רוסים מורחה, אל האזורים הסמוכים לאוראל ואל הים הכספי, ואחרי כן לסיביר, הייתה גורם מכריע בשמירת היציבות הפוליטית במדינה בשנים שלפני המתפכות.

ההיסטוריה הגישה לעם האשכנזי אולימטוסם להגר מאירופה, וככל המהירות. אולימטוסם זה אף קבע להגירה הגדולה את היצי, אשר

לפעולה מעשית רחבה. עד מהרה נבצר מכותה של התנועה לקיים את המושבות ואת העול להחזקתן קיבל על עצמו "אבי הישוב", הבארון בנימין רוטשילד. לא תנועת חבת ציון אלא הוא היה שקיים את ההתישבות בשנות ההתחלה הקשות, ואילו הגיבוש האידיאולוגי של התנועה זו לא בא לה מכותו של אחד ממנהיגיה הטופוסיים, אלא דווקא מכותו של המהפכן והטרנספורמאליסט יהודה לייב פינסקר.

גורלו של פינסקר דומה מאוד לגורל המנהיג המדול ממנו שבא אחריי, בנימין זאב הרצל. פינסקר פעל כחשע שנים בתנועה שגיבש וכן גם הרצל. שניהם נתקבלו קודם בתשואות על ידי תומכיהם ואחרי כן שבעו מרירות ורוגז ונתבע מהם לומר על דעותיהם הבסיסיות. מותו המוקדם של הרצל הציל אותו מביזויים מצד תומכיו לשעבר, וקרוב לודאי אף מהכרזת לפלג את תנועתו. האופוזיציה הפנימית שקמה נגד פינסקר אילצה אותו להתפטר ורק בהשפעת לילינבלום נבחר לנשיא כבוד לכל ימיו לתנועה אשר יסד.

פינסקר היה מהפכן בדעותיו וסתגלן בתכסיסיו, וסתררה זו גרמה לטרגדיה אישית והיסטורית. רעיון האמנציפציה של פינסקר, המובע לפתור את השאלה היהודית על ידי טריטוריה באחת הארצות החדשות והדחוקות, היה רעיון מהפכני מובהק. הזוגה רעיון כזה כורה בחכרת תהום בינו ובין המנהיגים המתונים החולקים בתלים המקובלים. אילו התמצא פינסקר יותר בטקטיקה פוליטית היה מבין כי עליו ליצור תנועה מהפכנית ולגייס את תומכיה מבין המוער היהודי הנפלא הפונה אל התנועות הסוציאליסטיות. במקרה זה היחה תנועתו של פינסקר מהקדמת באטיות וכונה אט אט את משקלרה, אולם מאוחר יותר היחה פוגמת כוח אדיר ומחוללת הכרעות גדולות. מרוב בהילות אחרי תוצאות מדיניות עשה פינסקר את השיגאה הכלת-ניסלחה כאשר נסוג מעקדוונותיו כדי להגיע לתוצאה מעשית מהירה. משנתקבל בתשואות על ידי חובבי ציון הלך אחר הם "שכנעוהו", כלומר כפו עליו באונס את המסקנה, כי ארץ ישראל תבא פתרון לשאלת היהודים ולא ארצות גדולות ורחבות מעבר לים. הטמבלוביסטים של תנועת חובבי ציון נטלו מפינסקר הלך-רוח היצוני מודרני יותר וכלים מהחשבתיים וארגוניים הודושים לפעולה בעולם החדש. אולם מיד אחרי כן בעטו בו כי השקפתו הבסיסית עמדה בניגוד גמור להשקפתם. בסוף תעיותיו בדרך-יסודית נאלץ פינסקר אף להסכים לעקרונן "המרכז הרוחני" בארץ ישראל. למרות המודניות המדולות

את אעקה המכריח כי הקרקע עתידה להישטט ממתח לרגליו של הקיבוץ היהודי המדול היושב במורה אירופה. פרעות אלה צוררו תסיסה רבה והולילו הלכי רוח של התעסקות וחשבון נפש. הראשונים שנבנו מהלכי רוח אלה היו חובבי ציון. תנועה זו היחה ביסודה תנועה דתית-סימבוליסטית המבששת לחוק את יסודות החיים היהודיים בגולה על ידי מילוי המצוה המחשית והקונקרטיה של בנין הארץ. הלכי הרוח הרציונליסטיים נתנו מקצת מאותותיהם גם בדת היהודית וגרעו במקצת מיסוד המסחרתי. את מקומו של יסוד המסחרתי הנסוג רצו רכונים מהמקצת ורואי-הנולד למלא בויקה מוחשית בדמות הקשר אל הארץ ומאמצו בנינה. יתר על כן: ההחזקות הקיבוץ היהודי במורה אירופה והרחבת זכויותו הגבירו אף בקרב היהדות הדתית את רוח המקופה ואת מן הגטו ולבצע מעשים דתיים יהודיים החולמים את רוח העם ומחברי האפשרויות הנתונות בה. חוגי משכילים, מחסידי אחד העם ומחשובי האגודה "בני משה", היו פעילים בתנועת חובבי ציון והיו מחשובי מנהיגיה. אך צמוד המורד של התנועה ועיקר כוחה היו הרבנים שקישרו ביניה ובין המוני היהודים והעניקו לה את הצורה העמוק שלה. מבחינה היסטורית היחה תנועה זו המשך לעליות האסירים ולעלית תלמידי הגר"א, שהניחו את היסוד ליישוב הישן האשכנזי בארץ ישראל הקימו את פתח-הקרה. מרכז הכובד של תנועת חבת ציון לא היה בארץ ישראל אלא בגולה, כי מטרתה היחה לחזק את היהדות בקרב קיבוץ המלייונים היהודי במורה אירופה, והאמצעי המקדם מטרה זו היחה העבודה המע-שית בארץ ישראל. תנועת חובבי ציון לא נתנה שום תשובה לבעיה היהודית-היא לא הלכה להבטיח טריטוריה רחבה להתישבות היהודית, אלא חיזקה את רוחו הלאומית של הקיבוץ היהודי בגולה, שעה שהסכנה העיקרית שארבה לו לא היחה פנימית, אלא סכנה רצח בירי צוררים. התסיסה העצומה שקמה בהודות הרוסית גרמה ליסוד של שורות מושבות בארץ ישראל, שאנשיהן השפעו ומאוחר יותר נעזרו על ידי תנועת חבת ציון. המיסדים הללו רשמו דף מזהיר וכו להחלמת עולמים. אך יש להבדיל בין המעשים החלוציים של האנשים הנפלאים הללו ובין מהותם האידיאולוגית של תנועת חובבי ציון. תנועה זו היחה ביסודה דלת-כוח משום שלא נתנה שום תשובה לשאלה הברועת של תקיום היהודי במורה אירופה. היא לא הקימה את שני האגידורים המציינים תנועה גדולה, את היסודות של אידיאולוגיה מוצקה ואת המניף הארגוני

הספרות העברית החדשה

א

פעילות פוליטית מודרנית התחילה ביהדות אשכנז בשנות ה-1880, אולם הספרות העברית החדשה נולדה לפחות מאה שנה לפני כן. ספרות זו הייתה בעלת אופי פוליטי-פובליציסטי מובהק, ואף שיריה היו פובליציסטיקה המובעת בהרזים. היא זנה בענייני יהדות ויהודים לאור התמורות המתרחשות בעולם, לחמה בעולם הדתי-רבני הישן והצניע פתרונות לעתיד. ספרות ההשכלה הייתה החוליה הראשונה של התהמה פוליטית חילונית מודרנית שקמה בעם האשכנזי. היא הייתה גורם מכריע בצמיחת תנועת חובבי ציון והאגף החילוני של תנועת זו נשען עליה וינק ממנה כל הימים.

מעולם לא הייתה הספרות העברית החדשה ספרות לאומית או ספרות של המונים. הכלי הלשוני בו השתמשה יצר חיץ טבעי בינה לבין המונים והפך אותה לביטוי של קבוצת אינטלקטואלים. ביסודה של ספרות זו מונחת כפילות ואף צביעות. היא דיברה בשם העם ועל העם אך למעשה להחמיה את מלחמת עצמה, משום שביקשה להתבדל מהעם. לשונה העברית הייתה פרי רצון זה של התבדלות ומכשיר יעיל להפליא להתבדלות זו. צדדים אלה של הספרות העברית החדשה נטלו ממנה מראש את היכולת לבצע אנליזה נכונה וביססית בשאלות העומדות בפני העם האשכנזי ולהציע פתרונות קולעים ויעילים. מאה שנה, מן הימים שעל סף המהפכה הצרפתית ועד כתיבת "האנאטומיסט" צייה של פינסקר, עסקה הספרות העברית החדשה בשאלות הפוליטיות

שקבלה תנועת חובבי ציון מפנינסקר והברון רוטשילד, הייתה תנועה פעולתית דלה, חת משום שלא נתנה שום תשובה למצוקה היהודית הספציפית. אולם עד מהרה קם אדם אשר הציל את תנועת חובבי ציון מהמבוי הסתום בו נתקעה, וכשם שאדם זה היה מצילה כך היה גם קרובה. המדובר בטרטוריאליסט בנימין זאב הרצל. אולם לפני שנגש לפרק זה יש לעמוד על כמה תופעות אחרות.

ההישג הגדול ביותר בשדה הפעולה הבאה להציל את יהודי אירופה מהאסון האורב להם הישג לא ירי מהפכנים מסוגם של פינסקר והרצל, וכמובן לא על ידי חובבי ציון הסימבוליסטיים, אלא על ידי החוגים שהמריצו הגיירה יהודית המונית אל המדינות שמעבר לים, ובראש וראשונה ארצות הברית. קרוב לשני מיליון אשכנזים נכנסו לארצות הברית ב-34 השנים שבין 1880 ובין 1914, ועוד מאה אלפי אשכנזים נכנסו לשם בין שתי מלחמות העולם. מספר האשכנזים שעלו לארץ ישראל בשנים 1882-1939 הוא כ-350 אלף, כלומר כדי שביציאת או שמניית מהמספר שהגיע אל הארצות החדשות. עובדה זו יש בה כדי להמחיש היכן היו השטחים הטבעיים לפתרון שאלת אשכנז וכמה גדול התפס שנגרם לנו עקב זה שלא הלכנו בקו הפתרון הנכון. יתר על כן: לא זו בלבד שלא הצלנו את יהדות אירופה מכליון אלא אפילו אוחז חלק ממנה שנושע ישועתו באה לו בדרך הישנה של הגירה מוגלה אל גולה. עובדה זו מעידה על דלות מאמץ-ההצלה המתפכני היהודי, ומוכיחה כי מאמץ זה שהחל בתנופה גדולה, נקע בבצה הסומכר ליססית ואיבד את כוחו.